

VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

BRNO UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

FAKULTA VÝTVARNÝCH UMĚNÍ

FACULTY OF FINE ARTS

KATEDRA TEORIÍ A DĚJIN UMĚNÍ

DEPARTMENT OF ART HISTORY AND THEORY

MULTILOGUES ON THE NOW. VZŤAHY NE/SPÔSOBILOSTI A RODU V SÚČASNOM FEMINISTICKOM KURÁTORSTVE

MULTILOGUES ON THE NOW. DISABILITY AND GENDER IN CONTEMPORARY FEMINIST
CURATING

DIZERTAČNÍ PRÁCE

DOCTORAL THESIS

AUTOR PRÁCE

AUTHOR

Mgr. Zuzana Jakalová

ŠKOLITEL

SUPERVISOR

doc. Mgr. Jan Zálešák, Ph.D.

BRNO 2022

Podakovanie

Rada by som na tomto mieste poďakovala vedúcemu práce Janu Zálešákovi za jeho podporu, ochotu, a neutíchajúcu dôveru v moju prácu, a tiež Filipovi Cenkovi a Jane Janečkovej, ktorých pochopenie a praktická podpora ma preniesli ťažkým obdobím štúdia. Vďaka Karine Kottovej a Eve Šipöczovej za ich pomoc v záverečných fázach písania.

Obrovská vďaka patrí mojej kolegyni Hane Janečkovej, bez ktorej by praktická časť dizertačnej práce nikdy nebola tým, čím je. Ďakujem Zbyňkovi Baladránovi za hodiny spoločných rozhovorov a experimentov vedúcim k vzniku formátu, ktorý je predmetom tejto práce, aj ďalším kolegom a kolegyniam z Display – sdružení pri výzku a kolektívnej praxi, prácou ktorých sa jeho rozličné vydania materializovali.

Podakovanie tiež patrí mojim rodičom, ktorí sú mi obrovskou životnou oporou, a tiež mojim priateľom a priateľkám, za to, že sú.

Názov dizertačnej práce:

Multilogues on the Now. Vzťahy ne/spôsobilosti a rodu v súčasnom feministickom kurátorstve.

Abstrakt:

Dizertačná práca *Multilogues on the Now. Vzťahy ne/spôsobilosti a rodu v súčasnom feministickom kurátorstve* ponúka reflexiu a teoretické rámcovanie kurátorských východísk a metód vyvíjaných a uplatňovaných v priebehu výstavného projektu *Multilogues on the Now* (2017 - 2022) realizovaného v pražkom Display – sdružení pro výzkum a kolektivní praxi. Prostredníctvom série výstav, diskusií, premietaní, kurátorskej a produkčnej podpory vzniku nových autorských diel, publikácií, zdieľaných jedál a workshopov sa projekt na kurátorskej, inštitucionálnej, umeleckej i diváckej úrovni pokúšal komplexne formulovať otázky spojené s telesnou autonómiou, emancipačnou potrebou sebaurčenia, spoločenskými rámcami a nuancami ne/spôsobilosti a „postihnutia“, vylúčením a diskrimináciou na ich základe, či fyzickou a materiálnou povahou nenormatívnej žitej skúsenosti. Dizertačná práca projekt ukotvuje v kontexte súčasných debát o kurátorskom výskume, intersekcionalnom feministickom kurátorstve a kritických štúdiách postihnutia, a prízvukuje tiež dôležitosť autoteoretických a vtelených (*embodied*) perspektív na život s chorobou či „postihnutím“ v kurátorskej praxi.

Kľúčové slová:

feministické kurátorstvo, kurátorský výskum, intersekcionalný feminizmus, disability studies, „postihnutie“, autoteória, *Multilogues on the Now*

Dissertation title:

Multilogues on the Now. Dis/ability and gender in contemporary feminist curating.

Abstract:

Dissertation entitled *Multilogues on the Now. Dis/ability and gender in contemporary feminist curating* offers a reflection and a theoretical framework of the curatorial methods developed and applied during a long-term exhibition project *Multilogues on the Now* (2017 - 2022) that took place in Display - association for research and collective practice in Prague. Through a series of exhibitions, discussions, screenings, commissioned artworks, publications, shared meals and workshops, the project's aim was to comprehensively formulate questions related to bodily autonomy, emancipatory needs for self-determination, social frameworks and nuances of impairment and "disability" and ableist exclusion and discrimination their basis, or the material nature of the non-normative lived experience. The dissertation anchors the project in the context of current debates surrounding curatorial research, intersectional feminist curating informed by critical disability studies. It also emphasizes the importance of auto-theory and embodied perspectives on life with illness and disability in contemporary curatorial practice.

Key words:

feminist curating, curatorial research, intersectional feminism, disability studies, "disability", autotheory, *Multilogues on the Now*

Bibliografická poznámka:

Zuzana Jakalová, *Multilogues on the Now. Vzťahy ne/spôsobilosti a rodu v súčasnom feministickom kurátorstve*, Brno, 2018. 78 s. Dizertačná práca. Vysoké učení technické v Brně, Fakulta výtvarných umění.

Vedúci práce doc. Mgr. Jan Zálešák, Ph.D.

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som dizertačnú prácu vypracovala samostatne na základe uvedených zdrojov.

V Brne dňa 30. 9. 2022

Mgr. Zuzana Jakalová

Obsah

1.	Úvod	9
1.1.	Zdravie, ne/spôsobilosť, umelecká prevádzka	10
1.2.	Multilogues on the Now	13
1.3.	Štruktúra dizertačnej práce	15
2.	Metódy výskumu	16
2.1.	Kurátorský výskum	16
2.2.	Situované poznanie a intersekcionalne písanie	18
3.	Súčasný stav poznania	20
3.1.	Intersekcionalny feminizmus	20
3.2.	Kritické štúdiá postihnutia	22
3.3.	Vzťahy rodu a ne/spôsobivosti	24
3.4.	Kurátorské a umenovedné projekty na pomedzí rodu a postihnutia	30
4.	Feministické kurátorstvo	36
4.1.	Od dopĺňania “herstory” k feministickému kurátorskému aktivizmu	36
4.2.	Feministické kurátorstvo ako infraštruktúrny aktivizmus	37
4.3.	Feministické (umělecké) inštituce	39
5.	Case study: Multilogues on the Now	41
5.1.	Multilogues on the Now ako inštitucionálny a programový formát	42
5.2.	Kurátorské metódy projektu Multilogues on the Now	49
5.2.1.	Multilóg tvorby poznania a koalície starostlivosti	50
5.2.2.	Genealógie intersekcionalneho feminizmu a ne/spôsobivosti a podpora situovaného poznania	53
5.2.3.	Bezbariérovosť ako inštitucionálna otázka a feministické a crip nástroje podpory umelcov/kýň	55
6.	Záverečné zhnutie	58
7.	Dokumentácia praktickej časti dizertačnej práce	59
8.	Bibliografia	69
9.	Zoznam príloh	78

1. Úvod

Keď som v roku 2021 s dekanom FaVU VUT diskutovala o odklade odovzdania svojej dizertačnej práce, dôvody, kvôli ktorým som oň žiadala, sa mi zdali takmer ironické. Ohlasovala som totiž vedeniu školy, že som maród na neschopenke, v depresii prešľapujúci na dne akútneho vyhorenia. Roky vlastnej kurátorskej, academickej i publikačnej práce som pritom venovala práve snahám zviditeľniť, pomenovať a analyzovať politické, spoločenské, ekonomické a estetické rámce zdravia, ne/spôsobilosti a “postihnutia”, a tiež skúmaniu normatívnych tlakov a naratívov, ktoré nám sugerujú potrebu kontinuálnej telesnej a mentálnej zdatnosti, pričom krehkosť a zraniteľnosť prezentujú ako zlyhanie.

Tieto témy tvoria jadro praktickej časti predkladanej dizertačnej práce, päťročného kurátorského projektu *Multilogues on the Now* (2017 - 2022), ktorý sme so spolukurátorkou Hanou Janečkovou realizovali v pražskom Display - sdružení pro výzkum a kolektivní praxi. Pri deklarovaní nemohúcnosti pred mojou alma mater som preto intenzívne myslela na umelecké diela, stretnutia, workshopy, diskusie, publikácie a výmeny skúseností, ktoré v priebehu projektu vznikli. Vynárali sa predo mnou motivácie a potreby, pre ktoré som sa týmto témam chcela venovať, i organická suma vedomostí, ktorú sme v priebehu projektu nazhromaždili. Opätovne som si uvedomovala rozsah individuálnej i kolektívnej zraniteľnosti, a tiež to, že napriek dominantným spoločenským naratívom o dualite medzi zdravím a chorobou je „určitá miera telesnej, zmyslovej, intelektuálnej či mentálnej nespôsobilosti tou najvšeobecnejšou ľudskou skúsenosťou, ktorá sa týka každej rodiny a – ak budeme žiť dostatočne dlho – každého z nás.“¹

¹ Rosemarie GARLAND - THOMPSON: “Začlenění kritické analýzy ne/způsoblosti jako cesta k proměně feministické teorie”, in: Kateřina KOLÁŘOVÁ (ed.), *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukce nezpůsoblosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*, Praha: Slon 2013. Str. 362.

1.1. Zdravie, ne/spôsobilosť, umelecká prevádzka

Zdravie je základnou kategóriou ľudského života. Týka sa jednotlivcov i kolektívov, je súčasťou našich bežných i menej bežných konverzácií. Je ústrednou témou komunitných, národných i globálnych politík, súčasťou veľkého aj malého biznisu. Jeho dostatok, nedostatok, krehkosť, stabilita či nestabilita zásadnými spôsobmi ovplyvňujú jednotlivcov, rozličné skupiny ľudí i spoločnosť ako celok. To ešte výraznejšie ukázala globálna pandémia koronavírusu, v ktorej tieni časť tejto dizertačnej práce vznikala. Zdôraznila, že choroba a ne/spôsobilosť nie sú len individuálne zažívanou, ale i kolektívne a spoločensky zdieľanou skúsenosťou, zasadenou do konkrétnych politických a ekonomických systémov, sociálnych vzťahov a spoločenských nálad. Ukázala tiež, že to, čo zoširoka nazývame “zdravím”, je fluidnou, premenlivou kategóriou, bojiskom protichodných tlakov, názorov a záujmov. Je tiež doširoka rozkročenou kategóriou definujúcou veľkú časť (nielen) ľudskej životnej skúsenosti, či už sa jedná o boje za telesnú autonómiu (od práv transrodových ľudí na sebaurčenie, boje za reprodukčnú slobodu, komplexné debaty o očkovaní, boje za práva osôb žijúcich s “postihnutím”, aktuálne diskusie o menštruačnej chudobe atd.), dostupnosť či nedostupnosť zdravotnej starostlivosti (od jej inkluzivity až po jej ekonomické rámce), alebo o materiálne a telesné konotácie súčasných geopolitických problémov (podvýživa, hladomory, absencia hygienického minima, nedostatok vody spôsobené vojnovými konfliktmi či environmentálnym kolapsom). Isté je že ak tieto problémy začneme politizovať a budeme ich skúmať v ich systémových kontextoch, vyjaví sa nám ne/spôsobilosť (dis/ability) ako “kľúčová sociálna kategória, porovnateľná s kategóriami rasy, triedy či rodu”.²

Pálčivosť tém spojených so zdravím sa v poslednej dekáde začala výrazne manifestovať i v umeleckom svete, čo dokazujú mnohé tematické umelecké diela, manifesty, výstavy, tematické sympóziá a konferencie, workshopy.³ Kurátorka Bárbara Rodríguez Muñoz dokonca definuje zvýšený záujem o tieto témy ako “obrat k zdraviu”⁴ v súčasnom umení. Nejedná sa však len o zobrazovanie choroby či ne/spôsobilosti vo výtvarnom umení (ktoré

² Catherine J. KUDLICK, „Disability History. Why We Need Another Other“, *The American Historical Review*, roč. 108, 2003, č. 3, s. 763–793.

³ Pre prehľad tých najdôležitejších pre projekt *Multilogues on the Now* vid' kapitolu 3. Stav poznania.

⁴ Bárbara RODRIGUES MUÑOZ (ed.), *Whitechapel. Documents for Contemporary Art: Health*, Cambridge: MIT Press 2020, s. 13.

je samo o sebe námetom mnohých odborných prác), alebo o chorobu ako námet programov umeleckých inštitúcií. Tzv. “rád ne/spôsobilosti”⁵ sa tiež otláča do toho, ako a aké umenie prezentujú, produkujú, zbierajú a uchovávajú. Ide o komplexný systém presvedčení a praxí spojených s kontextualizáciou, reprezentáciou či prezentáciou ne/spôsobilosti, podporený štruktúrnou neviditeľnosťou tejto kategórie v umeleckej prevádzke,⁶ doplnený nedostatočnou účasťou ľudí žijúcich s mentálnou, fyzickou či senzoricou inakosťou v inštitucionálnej prevádzke a publiku.

Podobne ako pri kategóriách rasy, rodu či triedy je vo vzťahu k zdraviu, chorobe, “postihnutiu” alebo fyzickej či mentálnej ne/spôsobilosti umelecký svet dlhé roky zaťažený diskriminačnými a ableistickými⁷ naratívami reprodukovanými na celospoločenskej úrovni. Najbežnejšou “praxou” bola v tomto zmysle často úplná neprítomnosť tém, problémov a nuancií spojených s otázkou ne/spôsobilosti, absencia kritických nástrojov pre ich popísanie a riešenie, delegovanie zodpovednosti za ne na edukačné oddelenia galérií a múzeí umenia, či pozitivistická exotizácia inakosti. Príkladom takéhoto prístupu môžu byť napr. kategórie ako art brut či outsider art, ktoré síce umenie ľudí s mentálnym “postihnutím” vnímajú pozitívne, podporujú ale exotizujúce rámce kategórií “postihnutia”, a z tvorcov robia výnimočnými spôsobmi nadaných géniov, ktorí sú práve *napriek* či *vďaka* svojmu hendikepu schopní neštandardnej kreativity.⁸ Mnohé z týchto príkladov však presahujú kategórie art brut či outsider art a majú širšie korene v klasických kunsthistorických naratívoch, ktoré rámcujú umelca ako kreatívneho génia skrúšaného životom.⁹

V posledných rokoch sa však s rozšírením tém spojených s identitárnymi politikami a súčasnými módmí subjektivít otvoril priestor i pre opačný trend, charakterizovaný najmä obratom k zviditeľneniu marginalizovaných skúseností, prístupov a estetík, a tiež

⁵ Kateřina KOLÁŘOVÁ – Filip HERZA, „Ne/způsobilost jako nová kategorie sociálních věd,“ *Sociologický časopis*, roč. 55, 2019, č. 5, s. 549–560.

⁶ Pre analýzu neviditeľnosti ne/spôsobilosti v kurátorskej a inštitucionálnej praxi viď napr. Amanda CACHIA, „Disabling the Museum. Curator As Infrastructural Activist“, in: Vanessa BARLETT (ed.), *Group Therapy: Mental Distress in a Digital Age*, Liverpool: Liverpool University Press 2015.

⁷ Pojem ableizmus označuje diskrimináciu na základe mentálneho, fyzického, senzorickeho či iného druhu “postihnutia”. Pre obširnejší výklad tohto pojmu viď podkapitulu 3.3. Kritické štúdiá postihnutia.

⁸ Viedenská galéria gugging, jedna z najvýznamnejších zbierok “naivného” a art brut umenia v strednej Európe, doteraz stavia práve na “exotickej” jedinečnosti neurodiverzných a mentálne nenormatívnych umelcov a umelkýň. Svoju činnosť definuje nasledovne: “Galéria gugging je jedným z najdôležitejších medzinárodných miest pre prezentáciu a tvorbu nepoškvrneného, originálneho umenia s vlastným formálnym jazykom”. Viď mission statement na stránke <https://www.museumgugging.at/en>.

⁹ Viď napr. tradičné kunsthistorické výklady umeleckých dráh Vincenta van Gogh či Henri de Toulouse-Lautreca, u ktorých sa exotizácia ich “postihnutia” stala súčasťou historickej interpretácie ich umenia.

vyvažovaním zastúpenia týchto skúseností v umeleckej prevádzke a inštitúciách.¹⁰ Tento trend, okrem iného súvisiaci s rozličnými dekolonizačnými či “odúčacími”¹¹ tendenciami v súčasnom kurátorstve a umeleckom inštitucionalizme, však v neoliberálne ladenej umeleckej prevádzke otvára pole i pre nové problémy spojené s tokenizáciou a fetišizáciou nenormatívnych identít či s ich povrchnou reprezentáciou, ktorá má skôr parametre marketingových kampaní, než hlbšieho záujmu o štrukturálnu zmenu. Prináša často tiež liberálnu depolitizáciu emancipačného potenciálu starostlivosti a zdieľanej zraniteľnosti, a nahrádza ju exploataciou a depolitizáciou týchto tém cez koncepty wellness, selfcare, apod.

Nie je prekvapením, že jedným z miest umeleckej prevádzky, z ktorých najhlasnejšie zaznievajú kritika ableizmu, výzvy na politizáciu starostlivosti či dôraz na vtelené situované perspektívy umeleckej a kurátorskej práce, a na ktorých rozkvitá záujem o pozície spojené so zdravím či ne/spôsobilosťou je súčasné feministické kurátorstvo.¹² Zjednodušene môžeme povedať, že základnou premisou feministického myslenia a praxe je dlhodobé upozorňovanie na rozkladanie štrukturálnej neviditeľnosti spoločensky etablovaných systémov nadvlády, a tiež naratívov a praktík, ktoré ich udržujú v chode. Podobne i feministické kurátorstvo v priebehu posledných dekád svojej existencie primárne premýšľalo, testovalo a uplatňovalo druhy autonómneho poznania a inštitucionálnej revízie vzdorujúcich normatívnym historickým, estetickým či inštitucionálnym príbehom, a tiež rozvíjalo nástroje, ktoré by ich boli schopné prakticky dekonštruovať, dopĺňať či nahrádzať. Posledné dekády tiež vďaka prehlbujúcemu sa intersekciónálnemu¹³ výskumu obohatili feministické pozície o prieniky ďalších vyššie spomínaných sociálnych kategórií, a priniesli tiež nové, nuancovanejšie spôsoby ich reflexie. Práve v týchto prienikoch sa, z môjho pohľadu, odohráva množstvo z najvzrušujúcejšieho súčasného emancipačného myslenia a praxe.

¹⁰ To koniec koncov dokazujú aj štyri veľké prehliadky umenia prebiehajúce v dobe vzniku tejto práce, documenta 15 v Kasseli, Bienále v Benátkach, Berlínske bienále a putujúce európske bienále Manifesta, ktoré sa v tomto roku odohráva v kosovskej Prištine.

¹¹ Anglický výraz “unlearning”, ktorý na tomto mieste amatérsky prekladám ako “odúčanie”, definuje sériu praktík, ktorých zámerom je nielen kriticky zhodnotiť poznanie, ktoré bežne prijímame za prirodzené, ale i snaha o jeho aktívne prepísanie. V kontexte českej umeleckej scény vid’ napr. sympóziu *Unlearning Biennale* organizované v roku 2018 tranzit.cz. *Sympóziu Unlearning Biennale*, Praha: Tranzit 2018, <https://cz.tranzit.org/en/project/0/2018-10-19/symposium-unlearning-biennale> (cit. 4. 7. 2022).

¹² K hlbšej analýze premien feministického kurátorstva a feministického inštitucionalizmu v posledných 10 rokoch vid’ kapitolu 4. Feministické kurátorstvo.

¹³ Pre obsirnejší výklad tohto pojmu vid’ podkapitolu 3.2. Intersekciónálny feminizmus.

1.2. Multilogues on the Now

Jadrom dizertačnej práce *Multilogues on the Now. Vzťahy ne/spôsobilosti a rodu v súčasnom feministickom kurátorstve* je výstavný projekt *Multilogues on the Now* (2017 - 2022), ktorý sa odohral v pražskej galérii Display - sdružení pro výzkum a kolektivní praxi. Prostredníctvom série výstav, diskusií, premietaní, kurátorskej a produkčnej podpory vzniku nových autorských diel, vydávania publikácií, zdieľania jedál a workshopov sme sa na kurátorskej, inštitucionálnej, umeleckej i diváckej úrovni pokúšali naprieč štyrmi vydaniami projektu komplexne formulovať otázky spojené s telesnou autonómiou, emancipačnou potrebou seaurčenia, spoločenskými rámcami a nuancami ne/spôsobilosti a “postihnutia”, vylúčením a diskrimináciou na ich základe, či fyzickou a materiálnou povahou nenormatívnej žitej skúsenosti. Projekt bol vedome koncipovaný z pozícií intersekcionalneho feminizmu informovaného vedným oborom kritických štúdií postihnutia a inšpirovaný autoteoretickými a vtelenými (*embodied*) perspektívami na život s chorobou či “postihnutím”. Jeho zámerom bolo byť aktívnou súčasťou debát sprevádzajúcich aktuálne feministické kurátorstvo (akými sú snahy o inkluzivitu a starostlivosť v inštitúciách umenia atp.),¹⁴ ale tiež prispieť k formulácii (feministického) kurátorstva ako miesta (*site*) výskumu¹⁵ a radikálnej spoločenskej praxe.

Úvodná časť série *Multilogues on the Now: O zdraví* (2017)¹⁶ sa zameriavala na spochybňovanie hegemonických naratívov a normatívnych vzorcov spojených so zdravím v neskorokapitalistickej spoločnosti. Zaujímali nás postoje, postupy a teórie siahajúce od spoločenských po individuálne, od inštitucionálnych po autonómne, od akademických po umelecké, od teoretických po praktické, od lokálnych po translokálne. Diskutovali sme o témach siahajúcich od myšlienky medikalizácie a patologizácie ľudského života po sociálny model telesnej a duševnej inakosti, od spoločenských hnutí v oblasti zdravotníctva a autonómne spravovaných zdravotníckych zariadení po inštitucionalizovanú lekársku starostlivosť, od mechanizmov farmaceutického priemyslu po (bio)politické vzťahy spojené s pojmami liečba a liečenie.

¹⁴ Pre obširnejší výklad tohto pojmu viď kapitolu 4. Feministické kurátorstvo.

¹⁵ Pre hlbšiu analýzu kurátorstva ako výskumu viď kapitolu 2. Metódy výskumu.

¹⁶ *Multilogues on the Now: O zdraví*, kurátorka Zuzana Jakalová, Praha: Display 2017, <https://display.cz/cs/projects/multilogues-on-the-now-on-health> (cit. 1. 7. 2022).

Druhé vydanie *Multilogues on the Now: O zdraví, práci a emocích* (2018)¹⁷ sa sústredilo na marginalizované diskurzy a neviditeľné praktiky, ktoré pretvárajú naše predstavy o zdraví, chorobe a “postihnutí”. Skúmalo križovatky afektívnej práce a biologickej prekarity, (bio)politik starostlivosti a emócií; i ďalšie typy neviditeľnej práce súvisiacej so zdravím v najširšom slova zmysle.

Program tretej edície *Multilogues on the Now: Technologie tela* (2019)¹⁸ sa sústredil na prieniky rodu, rasy a koloniálnych štruktúr moci a na ich pôsobenie na naše telo. Kto a akým spôsobom môže zasahovať do našej telesnej skúsenosti, a akú úlohu pri tom hrá všadeprítomnosť digitálnych technológií? Pýtali sme sa, aké limity a bariéry tieto podmienky vytvárajú a reprodujú, ale tiež ponúkali pozície a artikulácie ich vedomého spochybňovania radikálnymi prístupmi k starostlivosti a medzigeneračnej solidarite.

Vzhľadom ku globálnej pandémie koronavírusu sme sa, podobne ako ďalšie kultúrne priestory a podujatia, s Display v rokoch 2020 a 2021 striedavo neočakávane ocitali v a mimo lockdown, čo viedlo k neschopnosti plánovať obširnejší medzinárodný projekt v priestore galérie. Pandemická situácia tak viedla k vytvoreniu publikácie *Multilogues on the Now: O žlázách, membránach a dutinách* (2022).¹⁹ Zamerali sme sa v nej na posthumanistické a viac-než-ľudské (*more-than-human*) prístupy k subjektivite, nenormatívnej telesnosti a sexualite. Kniha obsahuje osem nových textov a umeleckých príspevkov od osobností z oblasti feministického, trans, černošského a dekoloniálneho myslenia. Upriamuje pozornosť na tekuté, nelineárne, neusporiadané, poetické, nestabilné, deravé, parazitické, monštruózne a queer spôsoby zdržiavania vo svete. Zaujímajú nás praktizované i špekulatívne myšlienky, ktoré sa zasadujú o spravodlivejšiu, horizontálnu a feministickú súčasnosť, a chceme jej prostredníctvom ponúknuť priestor pre premýšľanie nad možnosťami pospolitosti ľudského a viac-než-ľudského.

¹⁷ *Multilogues on the Now: O zdraví, práci, emocích*, kurátorky Hana Janečková a Zuzana Jakalová, Praha: Display 2018, <https://display.cz/cs/projects/multilogue-on-now-o-zdravi-praci-a-emocich> (cit. 1. 7. 2022).

¹⁸ *Multilogues on the Now: Technologie těla*, kurátorky Hana Janečková a Zuzana Jakalová, Praha: Display 2019, <https://display.cz/cs/projects/multilogues-on-the-now-technologie-tela> (cit. 1. 7. 2022).

¹⁹ Zuzana JAKALOVÁ – Hana JANEČKOVÁ (eds.), *Multilogues on the Now: O žlázách, membránach a dutinách*, Praha: Display 2022.

1.3. Štruktúra dizertačnej práce

Text dizertačnej práce sa skladá z dvoch častí. Prvá časť zasadzuje *Multilogues on the Now* do širšieho kontextu kurátorského výzkumu a feministického kurátorstva, a sumarizuje teoretické a tematické východiská projektu. Metodologická kapitola práce je venovaná situovaniu *Multilogues on the Now* do premýšľania o *kurátorstve ako výskume*, a skúma možnosti písania o ňom z perspektívy feministických a crip epistemológií. Tretia kapitola sumarizuje aktuálny stav poznania relevantný pre *Multilogues on the Now*, a venuje sa prienikom feminizmu a ne/spôsobilosti. Poskytuje prehľad medzinárodných projektov, ktoré boli inšpiráciou pri tvorbe *Multilogues on the Now*, a tiež mapuje projekty, ktoré prinášali tematické rámcovanie disability studies do českého výstavného kontextu. Robí tak ako cez jednotlivé kurátorské projekty formulované z pozícií disability studies, ale aj cez širší pohľad na pridružené diskurzy, ktoré vytvárajú priestor podobným typom emancipačnej praxe v českej prevádzke umenia. Keďže v českom a slovenskom kurátorstve sa táto intersekcia začala skloňovať len relatívne nedávno, a neexistuje jej širšia umenovedná reflexia, poskytuje táto časť práce prehľad o základných východiskách a terminológii kritických štúdií postihnutia a intersekcionalneho feminizmu, so špecifickým dôrazom práve na ich spoločné vzťahy, previazanosť a problémy. Odkazuje tiež na dôležité mimo-akademické, angažované, auto-teoretické a vtelené metódy a praxe na pomedzí spomínaných tém, ktoré mali výrazný vplyv na výstupy praktickej časti dizertačnej práce. V štvrtej kapitole sa dívam na dôležité myšlienkové zdroje, kontexty a praktiky feministického kurátorstva a feministického umeleckého inštitucionalizmu, ktoré vytvárajú pôdu pre nachádzanie a uplatňovanie kurátorských metód na pomedzí rodu a ne/spôsobilosti.

Druhá časť práce je reflexiou projektu *Multilogues on the Now*. Zvolila som pre ňu formu prípadovej štúdie, a tiež ľahší, opisnejší, osobnejší a menej teoreticky nasýtený jazyk. Venuje sa vzniku a povahe formátu “multilógu”, jeho histórii v kontexte mojej vlastnej kurátorskej praxe, a tiež jeho roli pri inštitucionálnej transformácii Display od roku 2016 ďalej. Sústreď sa tiež na konkrétne kurátorské stratégie, ktoré sme si v rámci projektu osvojili, jednotlivito či kolektívne vyvinuli, či ktoré do projektu v priebehu rokov prinášali participantí a participantky jednotlivých iterácií zo svojich vlastných praxí a výskumov. Rôzne verejné výstupy projektu v textovej časti práce preto nemapujem chronologicky, ale podľa uplatňovaných kurátorských metód. Dokumentácia praktickej časti dizertačnej práce - jednotlivých iterácií *Multilogues on the Now* - je pre lepšiu prehľad radená chronologicky.

2. Metódy výskumu

Text dizertačnej práce *Multilogues on the Now. Vzťahy ne/spôsobilosti a rodu v súčasnom feministikom kurátorstve* je reflexiou a teoretickým rámcovaním kurátorských východísk a metód vyvíjaných a uplatňovaných v priebehu praktickej časti práce, projektu *Multilogues on the Now*. Je tiež spätným pohľadom na trajektórie učenia a scitlivovania sa, ktorými sme v projekte prechádzali.

Metodologicky text dizertačnej práce čiastočne zrkadlí svoj praktický náprotivok. Je pokusom o pomenovanie a teoretickú rekonštrukciu kurátorského výskumu realizovaného v rámci projektu *Multilogues on the Now*, ktorý v sebe spájaj kurátorský practice-based research, akademický výskum a skúsenostné, situované a angažované metódy tvorby poznania. V tejto kapitole sa teda dívam na možnosti kurátorského výskumu, a tiež naznačujem situované feministické a crip epistemológie, ktoré výrazne ovplyvnili ako *Multilogues on the Now*, tak tento text. V závere kapitoly naznačujem pragmatické rozhodnutia, ktoré ovplyvnili štruktúru a formát tejto práce.

2.1. Kurátorský výskum

Jednou z metodologických výziev pri písaní tejto práce bola moja túžba interpretovať projekt *Multilogues on the Now* v rámci súčasných debát o kurátorskom výskume. Zatiaľ čo metódam, možnostiam a limitom umeleckého výskumu sa v našom umeleckom vysokom školstve v posledných rokoch venuje zvýšená pozornosť v podobe literatúry,²⁰ konferencií a sympózií, vlastných periodík²¹ či dokonca lokálnych a medzinárodných dokumentov,²² kurátorskému bádaniu ako *špecifickej forme výskumu* sa zatiaľ podobnej pozornosti nedostáva.

²⁰ Vid' napr. Mick WILSON – Schelte van RUITEN (eds.), *SHARE Handbook for Artistic Research Education*, Helsinki: ELIA 2013.

²¹ Časopis o umeleckom výskume vydávaný Akademií múzických umění Arte Acta <https://arteacta.cz/o-casopisu/>.

²² Pre premýšľanie o umeleckom výskume v českom kontexte vid' napr. Ondřej BUDDEUS – Stanová, Magdalena, Zpráva o uměleckém výzkumu pro Avu 2020, AVU, https://be.avu.cz/app/uploads/2021/11/zprava_o_umeleckem_vyzkumu_avu_20204.pdf (cit. 18. 8. 2022), a

Pojem *kurátorský výskum* zastrešuje široké množstvo rôznorodých, často od seba vzdialených praxí. Tradične sa ňaň považuje kunsthistorická práca naviazaná na starostlivosť o umelecké zbierky. Kurátor/ka je vnímaná ako akademička a znalkyňa umenia skúmajúca umelecké diela a biografické či iné archívne pramene, a výstava, výstavný katalóg a poťažmo sprievodný program ako hlavný formát sprostredkovania tohto výskumu verejnosti. Ak je v tomto ponímaní výstava výstupom či disemináciou kurátorského výskumu realizovaného inde (v zbierkach, ateliéroch, archívoch apod.), myšlienka *výstavy ako výskumu* sa obracia k samotnému formátu výstavy ako priestoru vytvárania poznania. Výstava sa stáva extenziou konceptuálneho a diskurzívneho premýšľania i samotnou platformou pre proces vzniku poznania.²³

O krok ďalej posúva toto premýšľanie konceptualizácia *kurátorstva ako výskumu*. Tento paradigmatický posun nazýva teoretička a kurátorka Irit Rogoff „kurátorstvom v rozšírenom poli“,²⁴ pričom pod pojmom rozšírené pole rozumie verejné programy a podujatia, ktoré presahujú formát výstavy (od publikácií, po konferencie, workshopy či diskusie) a poťažmo hranice samotnej galerijnej inštitúcie, pričom však zároveň zviditeľňujú galériu ako miesto výskumu. Kurátorstvo sa tu stáva priestorom (*site*) pre budovanie príbehu či naratívu, a jeho cieľom je “nielen zorganizovať výstavu, ale zapojiť sa do dynamického procesu kladenia otázok a vytvárania rámcov pre experimentovanie”.²⁵ *Kurátorstvo ako výskum* skúma úlohu umeleckých predmetov, priestoru a tela v procese tvorby poznania, pričom definície rôznych aktivovaných praxí, ich vzájomných hraníc a inštitucionálnych rámcov sa kontinuálne posúvajú a rozmazávajú, čím umožňujú participantom účasť na viacerých vedomostných doménach súčasne.²⁶ Rogoff v tomto zmysle hovorí o kurátorstve ako o vedomostných udalostiach (*events*

Milena BARTLOVÁ – Zdeněk BEZECNÝ (eds.), *Umělecký výzkum na UMPRUM*, [Praha]: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze 2020.

²³ K analýze premeny kurátorskej role, povahy kurátorskej práce a histórii kurátorských stratégií od 50. rokov 20. storočia vid. napr. Kate FOWLE, „Who Cares? Understanding the Role of the Curator Today“, in: Steven RAND – Heather KOURIS (eds.), *Cautionary Tales. Critical Curating*, [s.l.]: apexart 2010, s. 26–35.

alebo Paul O'NEILL, *The Culture of Curating and the Curating of Culture(s)*, Cambridge: The MIT Press 2012. V českom kontexte sa v poslednom období realizovalo niekoľko výskumných projektov súvisiacich s historiografiou výstav a výstavníctva, za všetky vid. napr. obširnu knihu *Výstava jako médium* Pavlíny Morganovej, Terezy Nekvindovej a Dagmar Svatoňovej Pavlína MORGANOVÁ – Terezie NEKVINDOVÁ – Dagmar Svatošová, *Výstava jako médium*, Praha: AVU 2020, či tematické číslo časopisu *Sešit pro umění, teorii a příbuzné zóny* č. 26/2019 venujúci sa rovnakej téme.

²⁴ Irit ROGOFF – Beatrice VON BISMARCK, “Curating/Curatorial”, in: Beatrice VON BISMARCK – Jörn SCHAFARFF – Thomas WESKI, *Cultures of the Curatorial*, London: Sternberg Press 2012, s. 36.

²⁵ Joasia KRYSA, „Exhibitionary Practices at the Intersection of Academic Research and Public Display“, in: Jan KAILA – Anita SEPPÄ – Hendrik P. SLAGER (eds.), *The Futures of Artistic Research: at the Intersection of Utopia, Academia and Power*, Helsinki: Academy of Fine Arts – Uniarts Helsinki 2017, s. 66.

²⁶ Irit ROGOFF – Beatrice VON BISMARCK, “Curating/Curatorial”, in: Beatrice VON BISMARCK – Jörn SCHAFARFF – Thomas WESKI, *Cultures of the Curatorial*, London: Sternberg Press 2012, s. 24.

of knowledge).²⁷ Podobným spôsobom o *kurátorstve ako výskume* uvažuje Maria Lindt, ktorá je autorkou termínu *the curatorial*. Tvrdí, že v “jadre tohto pojmu ležia vzťahy - medzi umeleckými dielami a ďalšími materiálmi, priestorom a špecifickým momentom prezentácie”.²⁸

2.2. Situované poznanie a intersekciónálne písanie

Akým spôsobom sa ale ku kurátorskému výskumu realizovanému v rámci *Multilogues on the Now* vzťahnuť prostredníctvom tohto textu? Táto otázka bola pre mňa o to páľčivejšia, že i keď sa kurátorstvu súčasného umenia venujem vyše dekády, akademicky som vzdelaná v humanitnom výskume. Vo svojich doterajších akademických výstupoch som teda pracovala primárne s jemu vlastnými metódami - heuristikou, syntézou, archívnym výskumom či rôznymi analytickými metódami - a výsledkom bol spravidla akademický text, reflexia umeleckého diela, autorského prístupu či výstavy. Jadrom tejto práce je ale spätné teoretické rámcovanie *mojej vlastnej kurátorskej práce*, ktorá bola naopak sama sýtená (okrem iného) akademickým poznaním. Táto dizertačná práca navyše nevzniká na umenovednom či kunsthistorickom pracovisku filozofickej fakulty, ale na umeleckej škole, uprostred diskusií o možnostiach a povahe umeleckého výskumu a jeho vzťahov k iným druhom poznania. Mnoho z uvedených metód sa mi preto javilo nedostatočných či redukujúcich, nereflektovalo dostatočne moju vlastnú situovanosť, ani materiálne a fyzické reality, ktorými sme sa pri výskume prostredníctvom *Multilogues on the Now* stretávali.

Pojem *situované poznanie*, ktorý ustanovila akademička Donna Haraway, je ústrednou témou v jej koncepte feministickej objektivity. Vo svojej často citovanej eseji *Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective*²⁹ Haraway tvrdí, že všetky vedecké poznatky sú podmienené. Koncept situovaného poznania preto zahŕňa do výskumného procesu sociálnu polohu a privilégia výskumníka. Oproti predpokladu zdanlivo neutrálneho a objektívneho poznania západnej idey vedy (táto neutralita spravidla skrýva bielu,

²⁷ Ibid., s. 24.

²⁸ Maria LIND, „Situating the Curatorial,“ *e-flux journal*, marec 2021, <https://www.e-flux.com/journal/116/378689/situating-the-curatorial/> (cit. 4. 7. 2022).

²⁹ Donna HARAWAY, „Situating Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective“, *Feminist Studies*, roč. 14, č. 3, 1988, s. 575-599.

mužskú, heterosexuálnu a ľudskú pozíciu) a jej reprezentácií Haraway rozvíja koncept vteleného poznania na základe opisu oka a „videnia“ (v skutočnom a metaforickom zmysle). Tvrdí, že nič také ako bezpodmienečné pozorovanie neexistuje, pretože každé „nadobúdanie poznania“ sa deje v dynamickom „aparáte telesnej produkcie“.

Od svojho vzniku v neskorých 80. rokoch sa koncept situovaného poznania rozvíjal ako vo feministickom, tak v disability myslení. Zásadnou pre písanie tejto práce bola v tomto ohľade publikácia *Writing Academic Texts Differently. Intersectional Feminist Methodologies and the Playful Art of Writing* a najmä jej úvodná esej *Intersectionality As Critical Methodology*,³⁰ ktorá polohuje akademické písanie do komplexu intersekciónálnych feministických epistemológií. V priesečníku situovaného poznania a ne/spôsobnosti sa v posledných rokoch rozvíja koncept cripistemológie (spojenia slov crip³¹ a epistemológia), etablovaný akademikmi Lisou Johnson a Robertom McRuerom.³² Cripistemológia odkazuje na spôsoby tvorby poznania a bytia vo svete z pozície skúsenosti s „postihnutím“ (chronickou chorobou, atp.). Sústreďí na to, ako jednotlivci „s postihnutím“ vyjednávajú vzťah medzi telom, časom a priestorom, motivovaní skôr praktikami prežitia, než ableistickými predstavami o horizonte uzdravenia.

Vzhľadom na to, že neexistuje fixovaná forma, ako písať o kurátorskom výskume, sa text tejto dizertačnej práce pohybuje medzi jednotlivými teoretickým a akademickými kategóriami, preskakuje medzi praktickými skúsenostnými polohami, interpretáciou umeleckých diel a akcií a popisom kurátorských metodológií. V texte tak istým spôsobom zrkadlím „multilogickú“ povahu praktickej dizertačnej časti. Tieto polohy reflektujem najmä v aktuálnom kontexte, teda približne od roku 2010 po súčasnosť. Keďže sa nejedná o kunsthistorický výskum, ale reflexiu aktívnej kurátorskej praxe, historické exkurzy volím len v prípade, kedy bola nutná širšej kontextualizácie rozoberaného problému.

³⁰ Kathy DAVIS, „Intersectionality As Critical Methodology“, in: Nina LYKKE (ed.), *Writing Academic Texts Differently. Intersectional Feminist Methodologies and the Playful Art of Writing*, New York: Routledge 2014.

³¹ Pre výklad slova crip pozri kapitolu 3.3. Kritické štúdiá postihnutia.

³² Merri Lisa JOHNSON – Robert McRUER, „Cripistemologies: Introduction“, *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, roč. 8, 2014, č. 2, s. 127–147.

3. Súčasný stav poznania

Napriek tomu, že otázky spojené so zdravím a ne/spôsobilosťou v súčasnosti čoraz častejšie rezonujú v medzinárodnej i domácej galerijnej prevádzke v podobe tematických výstav, sympózií, prednáškových cyklov, workshopov či manuálov komplexne dekonštruujúcich ableistické naratívy umeleckých inštitúcií, keď sme roku 2016 začínali s výskumom k projektu *Multilogues on the Now*, boli tieto témy v domácom prostredí skôr ojedinelé. Množstvo informácií a diskurzov spojených so zdravím sme preto čerpali zo zahraničia, čo výrazne ovplyvnilo i zdroje použité v tejto práci.

V tejto kapitole sumarizujem aktuálny stav vedenia v jednotlivých oboroch, ktoré významne ovplyvnili podobu *Multilogues on the Now*. Najväčší priestor venujem kurátorským a umeleckým projektom reflektujúcim ne/spôsobilosť a rod, a tiež ich aktuálnej umeleckovednej reflexii. Venujem sa tu najmä projektom, ktoré si okrem sprítomňovania tém zdravia kladú za cieľ ich politizáciu, odkrývanie systémových nerovností založených na ableistických predstavách telesnosti, a emancipáciu nenormatívnych fyzických, mentálnych či senzorických skúseností. Zaujímajú ma aj formáty, s ktorými tieto projekty pracujú, a tiež epistemologické rámce, ktoré v nich boli rozvíjané.

Na tomto mieste tiež predstavujem obory kritických štúdií postihnutia a intersekcionalného feminizmu, ktoré zásadným spôsobom vytvárali diskurzívny a terminologický kontext *Multilogues on the Now*. Bližšie sa dívam aj na konceptualizácie vzťahov rodu a ne/spôsobilosti.

3.1. Intersekcionalný feminizmus

Jedným zo zásadných akademických a aktivitických polí, z ktorého sme pri príprave projektu *Multilogues on the Now* čerpali, bol intersekcionalný feminizmus.

Intersekcionalita sa v posledných rokoch stala významným “buzzword” umenovedných, spoločenskovedných, humanitných, identitárnych i ľudskoprávných diskurzov, a etablovala

sa tiež v medzinárodnom i českom umeleckom prostredí ako kľúčové kritické východisko súčasného angažovaného, a poťažmo feministického kurátorstva. Autorkou tohto termínu je advokátka a akademička v obore kritických rasových štúdií Kimberlé Crenshaw.³³ Po prvý raz opísala intersekconialitu na konci 80. rokov vo svojom texte *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*³⁴ na príkladoch antidiskriminačných zákonov v rámci amerického právneho systému. Podľa Crenshaw vnímali tieto zákony kategórie rodu a rasy ako od seba oddelené entity, čo spôsobovalo, že afroamerické a nebiele ženy, ktoré zažívali prekrývajúce sa formy diskriminácie, boli v komplexite svojej skúsenosti pre zákon neviditeľné, a tým pádom neschopné vymôcť si spravodlivosť.

Intersekcionalita v súčasnosti odkazuje na analytický nástroj odhaľujúci vzájomne závislé javy útlaku, či už na základe rasy, pohlavia, triedy, sexuality, zdravotného postihnutia, národnosti, náboženskej príslušnosti alebo iných sociálnych kategórií. Intersekcionalita zároveň popisuje “narastajúci objem feministického poznania, ktoré hľadá sofistikovanejšie a dynamickejšie spôsoby konceptualizácie spôsobov, akými sociálne konštruované rozdiely a mocenské štruktúry operujú na úrovni skúseností jednotlivcov, sociálnych praktík, inštitucionálnych usporiadaní, symbolických reprezentácií a kultúrnych imaginácií”.³⁵ Do širších feministických diskurzov sa tento termín dostal najmä po roku 2000, a svoj boom zažíva hlavne po roku 2012 s vzostupom sociálnych sietí. Vedľa akademického prostredia sa tiež výrazne manifestuje v rôznych podobách feministického odporu, či už sa jedná o celosvetovo rezonujúce boje za reprodukčné práva, za hnutia bojujúce proti kultúre sexuálneho násillia či o telesnú autonómiu a sebaurčenie pre členov/ky LGBTQIA+ komunit.

Jedným z pre mňa najzásadnejších príspevkov k súčasnému intersekcionalnému feminizmu, ktorý prekračuje rámce akademického myslenia, je útlá knižka *Feminism for the 99%: A*

³³ I keď sa Crenshaw všeobecne uvádza ako autorka tohoto termínu, koncept intersekcionality sa vyvíjal počas mnohých desaťročí najmä v prostredí čiernych a ne-bielych feministiek a aktivistiek, vid' napr. prácu Audre Lorde, Sojourner Truth a ďalších.

³⁴ Kimberlé CRENSHAW, „Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics“, *University of Chicago Legal Forum*, 1989, č. 1, s. 139–167.

³⁵ Kathy DAVIS, „Intersectionality As Critical Methodology“, in: Nina LYKKE (ed.), *Writing Academic Texts Differently. Intersectional Feminist Methodologies and the Playful Art of Writing*, New York: Routledge 2014, s. 17.

Manifesto.³⁶ Jeho autorky v ňom kritizujú liberálny feminizmus a politiky reprezentácie, vtelené do kapitalistických hierarchií, ktoré reprodukovujú nerovnosť. Na príkladoch globálnych feministických štrajkov a hnutí upozorňujú na to, že súčasný grassroots feminizmus je jedným z najefektívnejších radikálnych hnutí práve vtedy, keď sa snaží priniesť reálnu sociálnu či systémovú zmenu.

V našom prostredí je vzťahujúci sa záujem o intersekcionalne feministické uvažovanie vidieť okrem iného na každoročnej *Feministickej konferenci* organizovanej spolkom Sdružení.³⁷ V roku 2021 tiež v jej rámci prebehla diskusia *Násilí průsečíku genderu a „postižení“: výzvy pro intersekcionalní feminismus*,³⁸ ktorá sa priamo vzťahovala k intersekcii, ktorá je jadrom tejto dizertačnej práce. V českom umeleckom prostredí myšlienky intersekcionalného feminizmu v zvýšenej miere rezonujú najmä v prostredí, organizáciách a inštitúciách neformálne združených pod hlavičkou *Feministických (uměleckých) institucí*, tomuto vzťahu sa ale obšírnejšie sa tomuto vzťahu v 4. kapitole.

3.2. Kritické štúdiá postihnutia

Kritické štúdiá postihnutia (*critical disability studies*) vznikli v angloamerickom akademickom prostredí ako spojenie rôznorodých sociálnych, aktivistických a vedeckých prúdov myslenia a praxí sprevádzajúcich ne/spôsobilosť a „postihnutie“ v polovici 80. rokov 20. storočia. Tento interdisciplinárny vedný obor poskytuje zásadnú konceptuálnu a teoretickú rukoväť hľadaniu aktuálnych diskurzov spojených s chorobou a ne/spôsobilosťou, a bol preto kľúčovým diskurzívnym rámcom pre kontextualizáciu *Multilogues on the Now*.

Podobne ako pri diferenčných analytických kategóriách rasy, triedy či rodu sa mnohé opresívne vzorce spojené s ne/spôsobilosťou a „postihnutím“ prenášajú i prostredníctvom jazyka, jeho prerámčovanie je preto kľúčovým dekolonizačným momentom vo vzťahu k štrukturálnym

³⁶ Cinzia ARRUZZA – Tithi BHATTACHARYA – Nancy FRASER, *Feminism for the 99%. A Manifesto*, London – New York: Verso 2019.

³⁷ <https://sdruzeny.org/feministickakonf2022/>, (cit. 26.9.2022).

³⁸ „Násilí průsečíku genderu a „postižení“. Výzvy pro intersekcionalní feminismus“, video, 1:29:40, *YouTube*, nahrané užívateľom Nadace Rosy Luxemburgové 28. júna 2021, https://www.youtube.com/watch?v=h6lkF_FOYqQ (cit. 23. 6. 2022).

premenám normatívneho myslenia.³⁹ Pokus o prerámčovanie terminológie bol preto jedným z dôvodov, pre ktoré sme sa v projekte *Multilogues on the Now* obracali k tomuto oboru.

Kritické štúdiá postihnutia poskytujú “alternatívu k dominantnému poznaniu, ktoré telesnú a mentálnu inakosť predovšetkým patologizuje, medikalizuje, disciplinuje a individualizuje a zbavuje ju tak sociokultúrnych súvislostí.”⁴⁰ Disability studies naopak “identifikujú a analyzujú vzťahy znevýhodnenia a nadvlády”⁴¹ formulované na základe fyzickej, mentálnej či senzorickej inakosti, a obracajú pozornosť od “individuálnych “inakostí” k ich spoločenským, politickým a kultúrnym interpretáciám a spôsobom, akými sa v modernej spoločnosti kategória ne/spôsobilosti stáva strategicky dôležitým prostriedkom usporiadania a ovládania nielen “postihnutých”, ale celej spoločnosti”.⁴² Sústredia sa pritom i na spoločenskú *produkcii* postihnutia (*disablement*), tzn. na to, akými spôsobmi sú spoločensky vytvárané konštrukty, naratívy a praxe ktoré podporujú predstavu toho, čo nazývame “postihnutím”.

Dominantné spoločenské predstavy o zdraví, chorobe, zdatnosti a spôsobilosti boli formulované ruka v ruke s rozvojom predstavy moderného človeka / osvietenského subjektu - racionálneho, sebestačného, zdravého, kultúrneho.⁴³ Táto norma bola tiež systematicky podporovaná predstavou medicíny ako priestoru, v ktorom je vďaka vedeckému a technologickému pokroku možné choroby, patológie či akékoľvek iné odchýlky liečiť, naprávať, odstraňovať. Všetky tieto predstavy sú spoločensky udržiavané systémom, ktorý

³⁹ I keď disability studies systematicky rozvíjajú kľúčovú kritiku terminologických rámcov ne/spôsobilosti, množstvo termínov sa v lokálnom kontexte zatiaľ len vytvára, a automatický prenos či preklad týchto termínov do iných jazykov a kontextov je problematický. Problémom, na ktorý sme pri hľadaní vhodného jazyka narážali, bolo, že množstvo výrazov jestvovalo buď len v anglickom origináli, alebo že naše preklady zneli nemotorné, až toporne. Pri snahe o popísanie adekvátnej českej a slovenskej terminológie z oboru disability studies som preto vychádzala z knihy *Jinakost, postižení, kritika. Společenské konstrukce nezpůsobilosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*. zostavenej akademičkou Kateřinou Kolářovou. Kniha je prvou antológiou z tohto oboru v českom a slovenskom kontexte, s hľadaním a etablovaním adekvátnej terminológie sa teda musela vysporiadať i samotná redaktorka. V úvode kapitoly *Tělesná jinakost, ne/způsobilost, “postižení”, hendikep... K politice překladu a teoretickému vymezení pojmů* píše o s tým spojených výzvach: “Představení nových paradigmat pro studium tělesné jinakosti znamenalo hledat terminologii, která by odpovídala kritickým a společensky angažovaným perspektivám disability studies. Poněvadž pojmy užívané v českém kontextu neodpovídají konceptuálním východiskům, která eseje představují, bylo jednak potřeba hledat pojmy nové a jednak pojmy stávající redefinovat tak, aby byly zbaveny zraňujících významů a odpovídaly kritické intenci jednotlivých autorů a autorek.” Viac k tejto téme vid’ Kateřina KOLÁŘOVÁ, „Tělesná jinakost, ne/způsobilost, „postižení“, hendikep... K politice překladu a teoretickému vymezení pojmů“, in: Kateřina KOLÁŘOVÁ (ed.): *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukce nezpůsobilosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*, Praha: Slon 2013, s. 41 - 63.

⁴⁰ Kateřina KOLÁŘOVÁ (ed.): *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukce nezpůsobilosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*, Praha: Slon 2013, s. 15.

⁴¹ Ibid, s. 15.

⁴² Ibid, s. 15.

⁴³ V tomto kontexte vid’ Michel FOUCAULT, *Dějiny šílenství*, Praha: Nakladatelství Lidových novin 1994 a Michel FOUCAULT, *Zrození kliniky*, Červený Kostelec: Pavel Mervart 2010.

disability studies definujú ako “rúd ne/spôsobilosti”. Ne/spôsobilosť pritom vnímajú ako analytickú diferenčnú kategóriu, “ktorá modeluje konkrétne sociálne vzťahy a sociálne situácie”,⁴⁴ a ktorá vymedzuje ne-zdravých či ne-spôsobilých v opozícii voči spoločenskej predstave povinnej zdatnosti.

Umelkyňa, filmárka a aktivistka Simi Linton vo svojej knihe *Claiming Disability: Knowledge and Identity*⁴⁵ tvrdí, že zásadným bodom disability studies je identifikovať spoločného menovateľa útlaku. V prípade ne/spôsobilosti sa jedná o súbor predsudkov, hodnôt, kultúrnych noriem a praxí súborne nazývaných ableizmus, ktorý udržiava v chode, uprednostňuje a centruje dominantné sociálne a kultúrne naratívy a skúsenosti ľudí s normatívnymi telesnými funkciami (tzv. *able-bodied*), pričom rozličnými spôsobmi diskriminuje, minimalizuje či patologizuje ľudí žijúcich s “postihnutím”. Ableizmus tiež obsahuje myšlienku, že schopnosti či charakteristiky ľudí sú určované “postihnutím”, a že “postihnutí” ľudia sú menejcenní oproti ľuďom bez “postihnutia”.⁴⁶

Jedným z dôležitých funkcií kritických štúdií postihnutia je jeho vzťah k emancipačným hnutiam, a vytváranie platformy pre nepočuté hlasy ľudí žijúcich s “postihnutím”. V podobnom duchu teda funguje i pomenovanie *crip*, ktoré je (podobne ako označenie queer) derivátom pôvodne hanlivého slova *cripple*, ktorý si komunita ľudí s najrozličnejším “postihnutím” prisvojila ako emancipačné sebaoznačenie.⁴⁷

3.3. Vzťahy rodu a ne/spôsobilosti

Profesorka ženských štúdií Rosemarie Garland-Thompson vo svojom texte *Začlenění kritické analýzy ne/způsoblosti jako cesta k proměně feministické teorie*⁴⁸ rámcuje obor disability studies ako súčasť širšieho projektu indentitárnych štúdií. Garland – Thompson tvrdí, že feministické teórie a kritické teórie postihnutia vedľa seba často fungujú bez hlbšej

⁴⁴ Kolářová, K.: *Disability studies je třeba vystavit postkoloniální kritice*. Kapitál 04/2018 Iné telá, s. 7.

⁴⁵ Linton, S.: *Claiming Disability: Knowledge and Identity*. NYU Press. New York: 1998.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 9.

⁴⁷ V rámci disability studies vznikol celý prúd myslenia označovaného ako *crip studies*. Pre základný prehľad jeho východísk vid' napr. Alison KAFER: *Feminist, Queer, Crip*, Bloomington: Indiana University Press 2013, alebo Robert McRUER: *Crip Theory. Cultural Signs of Queerness and Disability*, New York: NYU Press 2006.

⁴⁸ Rosemarie GARLAND - THOMPSON: “Začlenění kritické analýzy ne/způsoblosti jako cesta k proměně feministické teorie”, in: Kateřina KOLÁŘOVÁ (ed.), *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukce nezpůsoblosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*, Praha: Slon 2013. s. 356 - 405.

vzájomnej previazanosti, pričom by ich vzájomné obohacovanie mohlo rozširovať možnosti poznania na oboch stranách. Vo svojom texte sa pokúša „rozvíjať feministickú kritiku mechanizmov, ktorými spoločensky konštruujeme ne/spôsobilosť“.⁴⁹ Ne/spôsobilosť – podobne ako analytická kategória genderu – je podľa nej „konceptom, ktorý zasahuje všetky aspekty kultúry – inštitúcie, ktoré ju štruktúrujú, spoločenské identity, kultúrne zvyklosti, politické stanoviská, historické spoločenstvá i spoločnú ľudskú skúsenosť“.⁵⁰ Garland-Thompson podotýka, že tieto prepojenia nevníma ako trieštenie síl, či ako vytváranie ešte menšej a špecifickejšej identitárnej kategórie. Naopak, zaujíma ju, ako začlenenie premýšľania o „postihnutí“ do rámcov feministickej teórie môže pomôcť obohatiť oba obory. Hovorí:

„Začlenenie pojmu nespôsobivosti neoslabuje našu kritickú pozornosť voči registrom rasy, sexuality, etnicity či genderu, ani nie je akýmsi prídavkom. Skôr sa ním posúva celý konceptuálny rámec a prehĺbuje sa naše porozumenie tomu, ako sa všetky tieto systémy prelínajú, predefinovávajú a vzájomne konštituujú. Začlenením kategórie ne/spôsobivosti sa jasnejšie ukazuje, ako tento konglomerát rôznych systémov pôsobí, súčasne a predsa každou časťou zvlášť, aby udržal pomyselnú normu a štruktúroval vzťahy, ktoré tejto norme prepožičiavajú moc, výsadné práva a postavenie. Ved' postava „postihnutej/ho“ funguje v kultúre ako synekdochický symbol všetkých ostatných foriem, ktoré príslušná kultúra pokladá za nenormatívne.“⁵¹

Garland-Thompson poukazuje v tejto súvislosti na queer teoretičku Eve Sedgwick a jej koncept „univerzalizujúceho pohľadu“. Ten namiesto pohľadu „minorizujúceho“ definuje ne/spôsobilosť – či už zmyslovú, telesnú alebo mentálnu – ako súčasť života každého človeka, nie len niektorých. Ako dodáva Garland-Thompson, a ako som poznamenala už v úvode tejto práce, „určitá miera telesnej, smyslovej, intelektuálnej či mentálnej

⁴⁹ Ibid., s. 359.

⁵⁰ Ibid., s. 361.

⁵¹ Ibid., s. 361.

nespôsobilosti je tou najvšeobecnejšou ľudskou skúsenosťou, ktorá sa týka každej rodiny a – ak budeme žiť dostatočne dlho – každého z nás“.⁵²

Podobne ako kategórie genderu či rasy je teda ne/spôsobilosť komplexným spoločensky konštruovaným kultúrnym systémom, ktorý stigmatizuje určité typy telesných, mentálnych či zmyslových odlišností. „Postihnutie“ či ne/spôsobilosť teda v tomto zmysle – podobne ako kategória pohlavia – nie je niečo inherentne vlastné telu či mysli, ale určitý kultúrne vytváraný naratív, ktorý predurčuje a legitimizuje nerovnosti, vylúčenie a mocenské vzťahy medzi rozličnými telami. Znevýhodňuje určité telá, ktoré nezodpovedajú iluzórnym kultúrnym normám zdravia, krásy, normálnosti, zdatnosti, schopnosti či inteligencie.

Dekonštrukcia systémov ne/spôsobilosti z feministických pozícií vyvracia predstavu ne/spôsobilosti individuálneho človeka na základe základných premís kritickej teórie: „1. systém zobrazovania štruktúruje realitu; 2. periférie definujú stred; 3. gender (či nespôsobilosť) je vyjadrením mocenských vzťahov; 4. ľudská identita je pluralitná a nestabilná; 5. každá analýza i hodnotenie majú politické dôsledky“.⁵³ Garland-Thompson vo svojom texte tieto premisy ukazuje na štyroch oblastiach – reprezentácii, tele, identite a aktivizme.

Západné myslenie podľa Garland-Thompson počas celej svojej histórie spájalo ženstvo a telesnú nespôsobilosť do jedného celku. Či už sa jedná o definíciu ženy ako zmrzačeného muža (Aristoteles) alebo vymedzovaním všetkého ženského i „postihnutého“ ako „toho druhého“, vo všetkých prípadoch ide o pomyselnú odchýlku od mužskej, bielej, cis-heterosexuálnej, pomyselne zdravej a spôsobilej normy. Tieto odchýlky sú spravidla sprevádzané systémom výkladov a reprezentácií, ktoré menej či viac sofistikovanými spôsobmi poukazujú na túto „inakosť“ a jej nesprávnosť, nenormatívnosť. Ženy i „postihnutí“ „sú zobrazovaní ako fyzicky bezmocní, závislí, slabí, zraniteľní a nemohúcní“,⁵⁴ pričom hendikep i ženstvo sú vymedzované buď ako absencia – nedostatočné vyvinutie / absencia penisu, degenerácia atp., alebo ako exces – čistá fyzičnosť bez racionality, exaltovaná neovládateľná sexualita, apod.⁵⁵ Takto definovaní druhí sú chápaní

⁵² Ibid., s. 362.

⁵³ Ibid., s. 364.

⁵⁴ Ibid., s. 367.

⁵⁵ Garland-Thompson v tomto kontexte analyzuje tiež to, že podobné typy klasifikácií sa vzťahujú i na farebné telá, queer či rodovo nekonformných ľudí. Autorka tiež poukazuje na to, že mnoho feministických autoriek v 80. a 90. rokoch (Haraway, Braidotti, Russo) metaforicky mobilizovalo hraničné diskriminačné systémy reprezentácie „postihnutého“ tela, napr. monštrá, karikatúry či kyborgov v snahe o ich prepísanie a vytlačenie ich

ako prebytoční, zbytoční, ovládateľní a postrádateľní, a je teda možné na nich ľahším spôsobom štruktúrne i fyzicky útočiť – tieto reprezentačné systémy a kultúrne naratívy totiž štruktúrujú náš hmotný svet, ľudské vzťahy i povedomie o tom, kto sme.

So systémami reprezentácie úzko súvisí skúmanie tela „ako hmotnej podstaty, politických súvislostí, tela ako žitej skúsenosti a jeho vzťahu k subjektivite a identite“. ⁵⁶ Garland-Thompson tvrdí, že na telá je spoločensky vytváraný obrovský tlak, ktorý ich usmerňuje, normalizuje a formuje na základe prepojených kategórií rodu, rasy, etnicity, sexuality, triedy a imperatívov spôsobilosti. Dva základné priestory, v ktorých sa tak deje najintenzívnejšie, je medicína a vzhľadová estetika, pričom v oboch z nich sa jasne ukazujú štandardy pre vzhľad a funkcionálnu „normálu“ – tela, ktoré reprezentuje spoločensky uznávané normatívne vlastnosti kolektívne prijímané danou kultúrou. Feministický pohľad na teórie ne/spôsobilosti v tejto súvislosti môže napomôcť hlavne pri analýze spôsobov, akými boli ženské i „postihnuté“ telo v histórii medikalizované, a ako táto „rodová príznakovosť choroby so sebou priniesla konkrétne dôsledky vo všetkých oblastiach od epidemiológie a diagnostiky až po prevenciu a liečbu“. ⁵⁷ Oba komplexy – medicínsky i vzhľadový – pritom vedú k disciplinácii tel do normatívnych podôb zdravia a krásy, pričom tieto snahy o normalizáciu tel vychádzajú z presvedčenia, že inakosť považovanú za „postihnutie“ je možné uzdraviť, odstrániť. Namiesto toho, aby ideológia uzdravovania „usilovala o odstránenie či zmiernenie ostrakizujúcich bariér vytváraných subjektívnymi postojmi druhých, prostredím či nedostatkom financií“ a vadných a hendikepujúcich spoločenských systémov, ⁵⁸ znižuje toleranciu spoločnosti voči rozmanitosti a zraniteľnosti, pretože sa „ním hendikepy a znevýhodnenia lokalizujú do domnelo vadných tel“. ⁵⁹

I keď analýzy Garland-Thompson – ktorá svoj dôležitý text písala v roku 2002, teda takmer pred dvadsiatimi rokmi – už boli mnohokrát posunuté, potvrdené či rozpracované ďalšími akademičkami, teoretikmi aj praktičkami, považujem z pohľadu tejto práce jej text za

emancipačného potenciálu. Podľa Garland-Thompson však tieto obrazy slúžili často len ako metafora, bez toho, aby sa autorky zamýšľali nad tým, aké majú tieto kategórie v žitom živote reálne konsekvencie pre ľudí žijúcich s „postihnutím“.

⁵⁶ *Ibid.*, s. 370.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 370.

⁵⁸ *Ibid.*, s. 379.

⁵⁹ Garland-Thompson v tejto súvislosti poukazuje na tenkú hranicu medzi potrebnou liečbou a vymazávaním nenormatívnych tel. Zatiaľ čo prevencia chorôb, utrpenia a zranení je nutným a potrebným humánnym spoločenským cieľom, eliminácia inakostí, nenormatívnych tel či telesných funkcií označovaných ableistickým spoločenským poriadkom ako „postihnutie“ je eugenickou praxou. *Ibid.*, str. 379.

základnú rukoväť otvárajúcu premýšľanie o prepojených problémoch feministických a disability diskurzov, a to najmä z pohľadu dôrazu na intersekcionalne skúmanie ne/spôsobilosti ako kategórie, ktorá sa viaže na iné kritické analytické kategórie a má dopad na žité životy každého.

Ako som naznačila na konci podkapitoly o kritických štúdiách postihnutia, vitálnou súčasťou intersekcionalného a crip pohľadu na vzťahy rodu, „postihnutia” a ne/spôsobilosti sú osobné skúsenosti, životné príbehy a rozličné spôsoby sebareprezentácie a seba-narácie. Černošská mysliteľka Audre Lorde sama seba pri rôznych príležitostiach označovala za „černošku, lesbiu, matku, bojovníčku, poetku a preživšiu rakoviny prsníka“. Touto osobnou demarkáciou sa pokúšala na začiatok svojich verejných vystúpení i vo svojich textoch vytýčiť konkrétny typ situovanosti ukotvený v zmnožených a prekrývajúcich sa marginalizovaných identitách. Jej kniha *The Cancer Journals* (1980),⁶⁰ v ktorej spája denníkové zápisky z liečby a života po obojstrannej mastektómii so širšími politickými kontextami ženského, černošského a lesbického života, v tomto zmysle znamenala prelom v spôsobe intersekcionalného písania o chorobe.

Množstvo súčasných reflexií vzťahov medzi telesnou autonómiou, chorobou či ne/spôsobilosťou sa manifestuje i v textoch spojených s nedávnym obratom k autoteórii, ktorá je jedným z najvzrušujúcejších priestorov súčasného feministického premýšľania. Autoteória je praktikou najmä poslednej dekády feministického myslenia, a jej hlavné línie vytyčovali svojimi textami autori ako Maggie Nelson v knihe *Argonauti* (2016), *Testo Junkie* Paula B. Preciado (španielsky 2008, anglicky 2013), či *I Love Dick* od Chris Kraus (anglicky 1997, česky 2018),⁶¹ ale aj pôvodne internetové, no virálne a vplyvné blogy ako *Sad Girl Theory* umelkyne Audrey Wollen (2015) alebo *Teória chorej ženy* od Johany Hedvy (anglicky 2016, slovensky 2018).⁶² Umelkyne, spisovateľky, filozofi, aktivistky, kurátori a kritičky v autoteórii používajú autobiografické praktiky sebaobrazovania, aby ich prostredníctvom podvracali hegemonne diskurzy „teórie“ a filozofie, a tiež na vlastnej žitej skúsenosti odhaľovali systémové nerovnosti v spoločnosti.⁶³

⁶⁰ Audre LORDE, *The Cancer Journals*, London: Penguin Classics 2020.

⁶¹ Chris KRAUSS, *I love Dick*, Praha: Tranzit 2018.

⁶² Johana HEDVA, „Teória chorej ženy“, in: Zuzana JAKALOVÁ – Tomáš HUČKO (eds.), *Iné telá*, Bratislava: Apart – Kapitál – Display 2018, s. 11–31.

⁶³ K reflexii autoteórie ako interpretačnému teoretickému rámcu vid' texty kurátorky a spisovateľka Lauren Fournier. Lauren FOURNIER, „Sick Women, Sad Girls, and Selfie Theory. Autotheory as Contemporary Feminist Practice“, in: Eva C. KARPINSKI – Ricia A. CHANSKY (eds.), *Life Writing Outside the Lines*.

Autorkou jedného z najvýznamnejších autoteoretických textov vychádzajúcich z feministických, queer a crip pozícií je perofmerka, spisovateľka a hudobníčka Johana Hedva. Hedva trpí endometriózou, pri ktorej jej maternicové tkanivo prerastá do iných tkanív a svalstiev. Choroba ju pravidelne na niekoľko mesiacov v roku upúta na lôžko v bezvládnosti. Svoj revolučný text *Teória chorej ženy (Sick Woman Theory)* napísala po protestoch spojených s Black Lives Matter hnutím v LA, ktorých sa nemohla kvôli akútnej fáze svojej choroby aktívne zúčastniť. Začala sa vtedy pýtať po povahe vlastnej, ale aj spoločenskej identity chorých, a na možnosti ich aktivizmu a politického vyjadrenia. Ako vyjsť do ulíc a protestovať, keď človek nevládze vstať z postele? Hedva sa prostredníctvom textu pokúša svoju chorobu dekonštruovať a urobiť z nej nástroj sily, pričom poukazuje na rôzne typy diskriminácie, ktoré sa k chorobe pridávajú: intersekcie rasy, súčasného politického systému, systému medikalizácie, zdravotného systému a nedostatku starostlivosti. Poukazuje na to, že každodenné aktivity vykonávané v područí chronickej choroby sa stávajú pre mnohých chorých náročným performatívnym aktom: vstať z postele, umyť riad, či ísť na nákup môžu prerásť do nadľudského výkonu.

Na základe reálnych prípadov nakladania so ženskými pacientkami vysvetľuje, akým spôsobom biologická prekarita tela (ktorá sa zhoršuje komplexnejšou intersekcionálnou situovanosťou, napr. v prípade chudobnej ne-bielej ženy) určuje to, do akej miery si zdravotný a politický systém nárokuje mieru pomoci tomuto telu, či akým spôsobom s týmto telom alebo jeho mentálnym stavom nakladá. Hedva tento moment nazýva „traumou nebytia videná“.⁶⁴ V nadväznosti na túto fyzickú prekaritu prichádza aj prekarita finančná a sociálna. Ak človek dlhodobo trpí chronickou chorobou, a niekoľko mesiacov do roka nie je schopný vykonávať nijakú prácu, je nutne diskvalifikovaný z účasti na pracovnom trhu. Tým pádom nezarába žiadne peniaze a nemôže si dovoliť zdravotnú starostlivosť, ktorú by jeho / jej stav vyžadoval, a preto sa cíti ešte horšie, a do pracovného života sa vracia ešte pomalšie.⁶⁵ Žije preto v začarovanom kruhu zmnožených prekarít, kde jedna na seba viaže druhú, pričom všetkým je takmer nemožné uniknúť. V závere svojho textu Hedva navrhuje predstavu

Gender and Genre in the Americas, New York: Routledge 2020, s. 643–662. i v jej nedávno vydanéj knihe Lauren FOURNIER, *Autotheory As Feminist Practice in Art, Writing and Criticism*, Cambridge: MIT Press 2022.

⁶⁴ Johana HEDVA, „Teória chorej ženy“, in: Zuzana JAKALOVÁ – Tomáš HUČKO (eds.), *Iné telá*, Bratislava: Apart – Kapitál – Display 2018, s. 20.

⁶⁵ V tomto prípade hovoríme o americkom systéme zdravotnej starostlivosti, ktorý pred uzákonením Obamovho základného povinného balíčka bol výlučne dobrovoľný, a diskvalifikoval veľké časti populácie jednoducho preto, lebo si zdravotné poistenie nemohli dovoliť.

chorej ženy ako radikálnej emancipačnej vtelenej metafory, ktorá dáva hlas všetkým, ktorých telá sú v neskorokapitalistickej spoločnosti podrobené ableistickej diskriminácii:

“Chorá žena je identita a telo, ktoré môže patriť komukoľvek, komu bolo odoprené privilegium existencie, alebo krutý, optimistický sľub existencie bieleho, heterosexuálneho, zdravého, neurotypického, vyššej a strednej vrstvy, cis, statného muža, ktorý sa udomácní v bohatej krajine, vždy mal zdravotné poistenie, a ktorého dôležitosť v spoločnosti je všade spoločnosťou uznávaná a samozrejmá, ktorého dôležitosť a pozornosť ovládajú spoločnosť na úkor všetkých ostatných.”⁶⁶

3. 4. Kurátorské a umenovedné projekty na pomedzí rodu a postihnutia

Ako som naznačovala už v úvode tejto kapitoly, táto podkapitola sa bude sústreďovať na umelecké, kurátorské a umenovedné reflexie vzťahov postihnutia a rodu. Jedná sa primárne o projekty, ktoré tematicky a formálne ovplyvnili podobu projektu *Multilogues on the Now*. Množstvo z týchto projektov bolo formulovaných “zdola” v autorských koncepciách kurátorských či umeleckých kolektívov. Často reagovali na aktuálne politické súvislosti týkajúce zdravia a ne/spôsobilosti, obmedzovanie telesnej autonómie či nedostupnosť zdravotnej starostlivosti, a nezriedka boli i výrazom potreby spoločne zdieľať a emancipovať príbehy týkajúce sa vlastného zdravia a zraniteľnosti. Cielene na tomto mieste volím projekty, ktoré sú formulované z kritických politických perspektív, a informované súčasným myslením v obore disability studies.

Kurátorka Taraneh Fazeli iniciovala v rokoch 2015 a 2016 dlhodobý projekt pod názvom *Sick time, Sleepy time, Crip time: Against Capitalism's Temporary Bullying*.⁶⁷ Tento putujúci vrstevnatý projekt vychádzal z konceptov etiky starostlivosti a myšlienok hnutia za

⁶⁶ Johana HEDVA: *Teória chorej ženy*. In: Zuzana Jakalová, Tomáš Hučko (eds.): *Iné telá. txt*, Bratislava: Apart - Kapitál - Display, 2018, s. 25.

⁶⁷ Taraneh FAZELI, „Notes for “Sick Time, Sleepy Time, Crip Time: Against Capitalism's Temporal Bullying” in conversation with the Canaries, *Temporary*, 26. máj 2016, <https://temporaryartreview.com/notes-for-sick-time-sleepy-time-crip-time-against-capitalisms-temporal-bullying-in-conversation-with-the-canaries/> (cit. 3. 7. 2022).

spravodlivosť pre osoby žijúce so zdravotným “postihnutím” (*disability justice movement*). Prostredníctvom umeleckých diel, výstav, komunitných akcií a workshopov poukazoval na spôsoby, akými globálny rasový kapitalizmus vyrobil v americkej spoločnosti spôsoby zdravotnej, rodovej, rasovej a etnickej segregácie, vytváraním byrokratickej infraštruktúry, ktorá podporuje len malé množstvo ľudí. Výstava prostredníctvom umeleckých diel a zdieľania príbehov ne/spôsobilosti skúmala možnosti kolektívnych foriem vzájomnej starostlivosti.

Berlínska umelecká skupina Feminist Health Care Research Group⁶⁸ sa vo svojej práci zameriava primárne na rozvíjanie autonómnych a solidárnych feministických pohľadov na zdravotnú starostlivosť. Vo svojich umeleckých a kurátorských projektoch sa systematicky snaží vytvárať priestor pre vzájomné zdieľanie zraniteľnosti. Projekt *Practices of Radical Health Care*, na ktorom pracujú od roku 2018 je venovaný zdravotnému hnutiu, ktoré vzniklo počas druhej vlny feminizmu a squattingovej scény v západnom Berlíne v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch minulého storočia. V rámci svojho výskumu, v ktorom kombinujú archívne dokumenty, rozhovory s pamätníkmi a workshopy s kultúrnou a zdravotníckou obcou. Za cieľ si kladú vyhl'adávať a zaznamenávať radikálne praktiky tohoto hnutia, a tiež ich sprístupňovať v rámci medzigeneračnej výmeny. Vitálnou súčasťou ich práce je publikačná činnosť.

Osobne ma veľmi ovplyvnila multižánrová konferencia *Take Care*,⁶⁹ organizovaná v berlínskom Hebel am Ufer. Take Care bolo trojdňové sympóziu, ktoré zhromaždilo umelcov/kyne, aktivistov/ky, sociálnych pracovníkov/cky a teoretikov/čky so zdravotným znevýhodnením či bez neho, aby kriticky uvažovali o aktuálnych podobách starostlivosti. Starostlivosť tu bola formulovaná v opozícii voči kapitalistickej individualizovanej predstave “prežitia najschopnejších”, a vnímaná ako priestor pre formuláciu sociálnych, kreatívnych a politických stratégií, emancipačných praxí a hnutí odporu. Súčasťou sympózia bola okrem iného performatívna prednáška Johany Hedvy, panelové diskusie a prednášky o formách osobnej či sexuálnej asistencie, či prednáška Roberta McRuera o crip temporalite v umení.

Témy spojené s postihnutím a formulované z pozícií kurátorstva inšpirovaného disability studies tak postupne prestupujú i diskurzy štátnych či medzinárodných inštitúcií. Za všetky

⁶⁸ Feminist Health Care Research Group, <https://www.feministische-recherchegruppe.org/> (cit. 23.9.2022)

⁶⁹ *Sympóziu Take Care, Berlin: Hebel am Ufer 2017*, <https://takecare.no-limits-festival.de/en/> (cit. 23. 9. 2022)

spomeňme putujúci výstavný projekt *Touchdown*,⁷⁰ ktorý vznikol ako autorský projekt výskumného inštitútu Touchdown21 venujúceho sa životom a potrebám ľudí s Downovým syndrómom, a nemeckej federálnej Bundeskunsthalle Bonn.

V našom prostredí sa najucelenejší príspevok k popularizácii kritických perspektív sa dá považovať obšírna výstava *Postižení normalitou*,⁷¹ ktorá prebehla v roku 2013 v pražskom Centre pre súčasné umenie DOX. Projekt pôvodne vznikol k stému výročiu Jedličkova ústavu a škôl, ktoré poskytujú školské a sociálne služby mladým ľuďom s telesným „postihnutím“ po dobu ich školskej dochádzky a v priebehu prípravy na ich budúce povolanie. Pozostával z výstavy medzinárodných i miestnych umelcov i množstva bohatého verejného programu, a jeho zámerom bolo „rozkrývať a problematizovať pojmy normality a postižení tak, jak představy o nich ovlivňují život každého z nás – limitují nás nebo naopak zvyhodňují“.⁷² Vzhľadom na to, že spoluautorkou výstavy bola tiež Kateřina Kolářová, akademička v obore disability studies, výstava sa vyhla mnohým neduhom paternalistických inštitucionálnych prístupov k „postihnutiu“, a je možné ho označiť za jeden z najväčších projektov v Českej republike formulovaných z pozícií kritických disability studies.

Kolářová vo svojom textovom pohliadnutí sa za výstavou *Postižení normalitou: Disability Art jako způsob (re)imaginace alterity*⁷³ píše:

“Jednotlivé tematické sekce výstavy mapovaly hlavní kulturní diskurzy, které se na produkci a správě „postižení“ podílejí, a zároveň tematizovaly formy rezistence vůči formám znevýhodnění. To, že převážná část vystavovaných uměleckých děl pochází od zahraničních umělkyň a umělců, se kurátorský tým snažil kompenzovat snahou o reflexi dobového i současného kontextu v českých zemích.”

Výstavu dopĺňal bohatý multižánrový program dekonštruujúci systémy ne/spôsobivosti spojené s inakosťou v spoločnosti. Koncipovaný bol spoločne s rôznymi partnermi, a skladal

⁷⁰ Touchdown, <https://touchdown21.info/de/seite/6-vermittlung/article/56-touchdown-ausstellung.html> (cit. 23. 9. 2022)

⁷¹ *Postižení normalitou*, kurátorstvo Jaroslav Anděl a Kateřina Kolářová, Praha: DOX 2013, <https://www.dox.cz/program/postizeni-normalitou> (cit. 7. 6. 2022).

⁷² Ibid.

⁷³ Kateřina KOLÁŘOVÁ, „Postižení normalitou. Disability art jako způsob (re)imaginace alterity“, *Studia Paedagogica*, roč. 19, 2014, č. 2, s. 155–163.

sa z komentovaných prehliadok v znakovom jazyku, tematických divadelných a tanečných predstavení (realizovaných v spolupráci s pražským divadlom Archa), premietaní, prednášok umelcov/kýň či workshopov pre rodičov a deti. Prostredníctvom aktivistického happeningu s členmi občianskeho združenia Asistence (v spolupráci s platformou reSITE) tiež poukázal na bariéry verejného priestoru v pražských Holešovicích, kde sa galéria nachádza.

Bezbariérovosť je jednou z veľkých tém, ktoré sa opakovane objavujú a rozvíjajú v kurátorských projektoch venujúcich sa zdraviu a ne/spôsobilosti. Umelkyňa a kurátorka Magdaléna Jadwiga Härtlová realizovala v pražskej galérii Akademie výtvarných umění (GAVU) v rokoch 2018 a 2019 sériu výstav pod názvom *Accessibility note*,⁷⁴ ktorej súčasťou bolo tiež medzinárodné sympóziu *Poznámka k přístupnosti*. Projekt sa nevenoval len fyzickým podmienkam vstupu do umeleckých inštitúcií, ale širšie položenéj otázke, akým spôsobom ableistické naratívy ovplyvňujú to, kto má a kto nemá prístup k umeleckým obsahom. Tento prístup prizvukuje i kurátorka Amanda Cachia.⁷⁵ Vo svojom texte *„Disabling‘ the Museum: Curator as Infrastructural Activist* kritizuje súčasné inštitúcie umenia, že ignorujú komplexné problémy bezbariérovosti, a vysporiadanie sa s otázkami s ňou spojenými delegujú na svoje vzdelávacie oddelenia. Vyzýva múzeá umenia aby sa „zamysleli nad tým, ako môžu rozvíjať vnímanie vlastnej prístupnosti za rámec praktických riešení pridaných až po inštalácii výstavy, a urobiť z bezbariérovosti dynamický, kritický a kreatívny nástroj v umeleckej tvorbe a kurátorstve.“⁷⁶

V reakcii na tieto diskusie vzniklo v posledných rokoch niekoľko manuálov, ktoré definujú komplexnejšie kontexty bezbariérovosti, a galériám navrhujú možné praktické riešenia. Najobsiahlejší je v tomto zmysle praktický dokument *Accessibility in the Arts: A Promise and a Practice*,⁷⁷ ktorý umelkyňa Carolyn Lazard vytvorila na zadanie newyorskej galérie Recess. Cieleny je predovšetkým na menšie galérie, a okrem definície prístupnosti ponúka

⁷⁴ *Sympóziu Poznámka k přístupnosti*, Praha: Akademie výtvarných umění 2019, <https://artmap-prod-staging.mgw.cz/sympozium-poznamka-k-pristupnosti/> (11. 7. 2022). S kolegyňou a spolukurátorkou Hanou Janečkovou sme sa tiež sympózia zúčastnili ako panelistky.

⁷⁵ Amanda Cachia v súčasnosti pracuje na knihe *Curating Access: Disability Art Activism and Creative Accommodation*, bohužiaľ kniha vychádza až po odovzdaní tejto dizertačnej práce. Pre viac info vid'.: <https://www.routledge.com/Curating-Access-Disability-Art-Activism-and-Creative-Accommodation/Cachia/p/book/9780367775230>

⁷⁶ Amanda CACHIA, „Disabling the Museum. Curator As Infrastructural Activist“, in: Vanessa BARLETT (ed.), *Group Therapy: Mental Distress in a Digital Age*, Liverpool: Liverpool University Press 2015.

⁷⁷ Carolyn Lazard: „Accessibility in the Arts. A Promise and a Practice“, Recess, 2019, <https://promiseandpractice.art/> (cit 23.9.2022)

konkrétne nástroje, ktoré môžu inštitúcie uplatňovať voči svojim spolupracovníkom/čkam, umelcom/kyniam či publiku.

Záujem o inakosť spojenú s alteritou prestupuje i súčasné české kurátorské diskurzy. Inštitut úzkosti,⁷⁸ platforma založená kurátorkami Zuzanou Blochovou, Edith Jeřábkovou a umelkyňami Barborou Kleinhamplovou a Evou Kořátkovou sa prostredníctvom projektov, programov, podcastov, formátom “vypočutia” i ďalších spoločných horizontálnych formátov mapuje komplexné podoby úzkosti v súčasnej spoločnosti. Pražská galéria Artwall, ktorá sa dlhodobo venuje umeniu atakujúcemu spoločenské predsudky, v roku 2018 predstavila výstavu umelca Ladislava Svobodu pod názvom *Poruchy artistického spektra*. Svoboda je členom Ateliéru radostné tvorby a spolku Barvolam, ktoré združujú umelcov s neuroatypickým vybavením.

Paralelne s výstavnými či diskurzívnymi programami venujúcimi sa témam spojeným s alteritou sa rozvíja aj ich reflexia, spojená práve so spomínaným “obratom k zdraviu”. Tá sa deje na viacerých miestach teórii a kritike súčasného umenia a umeleckej prevádzky. Proliferáciu týchto tém v umeleckom prostredí demonštruje už spomínaná výberová publikácia *Whitechapel Documents for Contemporary Art: Health*. Zásadnou publikáciou analyzujúcou rozličné perspektívy “postihnutia” v súčasnom umení je kniha Alice Wexler a Johna Derbyho *Contemporary Art and Disability Studies*.⁷⁹ Perspektívy spojené so zdravím z feministických perspektív rozvinula vo svojej Artalk Revue *Diagnóza*⁸⁰ aj spolukurátorka *Multilogues on the Now*, teoretička a kurátorka Hana Janečková. Množstvo zo zaujímavých textov tiež vychádza od rozličných umeleckých kolektívov v podobe ľahko distribuovateľných príručiek a svojpomocných zinov, za všetky spomeňme napr. online magazín o umení a “postihnutí” Crip Magazine rakúskej kurátorky Evy Egermann.⁸¹

V tejto práci ma zaujímajú kurátorské a umelecko-inštitucionálne prístupy k rámcovaniu, výkladom, kontextualizácii a prežívaniu umeleckých, kultúrnych a sociálnych praxí spojených s ne/spôsobilosťou, a nie kunsthistorické a estetické výklady a definície tzv. disability arts a crip estetík či reprezentácie ne/spôsobilosti vo výtvarnom umení. Táto téma však kľúčovým spôsobom definuje veľké pole súčasnej reflexii “postihnutia” v umení, považujem preto za

⁷⁸ Inštitut úzkosti, <http://www.institutuzkosti.cz/about>, (cit. 23.9.2022)

⁷⁹ Alice WEXLER – John DERBY, *Contemporary Art and Disability Studies*. New York: Routledge 2022.

⁸⁰ Hana JANEČKOVÁ (ed.), „Diagnóza“, *Artalk Revue*, 25. jún 2018, <https://artalk.cz/category/artalk-revue/2leto-2018diagnoza/> (cit. 11. 6. 2022).

⁸¹ Crip Magazine, <https://cripmagazine.evaegermann.com/ueber-crip-magazine/> (cit. 11. 6. 2022).

dôležité v závere tejto podkapitoly uviesť aspoň základnú literatúru, reprezentujúcu tieto perspektívy. Súčasnú disability pohľady v kunsthistorii mapuje príznačne nazvaná zbierka *Disability and Art History* autoriek Ann Millett-Gallant a Elizabeth Howie.⁸² Nakladateľstvo Routledge vydalo prehľadovú publikáciu *The Routledge Handbook of Disability Arts, Culture and Media*,⁸³ ktorá prostredníctvom piatich tematických okruhov (napr. “Praktiky, politiky a verejný priestor” alebo “Postihnutie, identity a reprezentácie”) skúma rozličné prejavy ne/spôsobivosti v kultúre, umení a mediálnom priestore, a zbierka *Disability Arts and Culture. Methods and Approaches*⁸⁴ editorsky zastrešená tanečnicou a disability performerkou Petrou Koppers sa venuje metódam tvorby poznania v umeleckých projektoch centrovaných na “postihnutie”.

⁸² Ann MILLETT-GALLANT – Elizabeth HOWIE (eds.), *Disability and Art History*, New York: Routledge 2017.

⁸³ Bree HADLEY – Donna McDONALD, *The Routledge Handbook of Disability Arts, Culture and Media*, New York: Routledge 2020.

⁸⁴ Petra KUPPERS, *Disability Arts and Culture. Methods and Approaches*, Bristol: Intellect 2019.

4. Feministické kurátorstvo

Kapitola jednoducho nazvaná *Feministické kurátorstvo* sa snaží poskytnúť základné východiská súčasného feministického kurátorstva. Sleduje pohyb od dopĺňania “herstory”⁸⁵ do kánonu dejín umenia po súčasné radikálne feministické infraštruktúrne praxe, pričom akcentuje intersekcionalne emancipačné a aktivistické polohy.

4.1. Od dopĺňania “herstory” k feministickému kurátorskému aktivizmu

V roku 1971 vydala americká feministická kunsthistorička Linda Nochlin svoj významný text *Proč neexistovaly žádné velké umělkyně?*.⁸⁶ Pomenovala v ňom príčiny absencie významných ženských umelkýň v dejinách umenia a ukázala, ako tento fakt súvisí so štrukturálnym vylúčením žien z formálneho umeleckého vzdelávania. Feministická umelecká skupina Guerilla Girls vytvorila v roku 1989 (aktualizovaný v roku 2005 a 2012) billboard s otázkou *Do Women Have to be Naked to Get into the Met. Museum?* týkajúcou sa nepomeru reprezentácie žien ako vystavovaných umelkýň a nahých figurálnych námetov umeleckých diel. Problém reprezentácie žien a umenia žien v dejinách umenia sa stal kľúčovou témou revizionistického feministického kurátorstva. Viedol k samostatným i skupinovým výstavám ženských umelkýň, a tiež k teoretickým analýzám tém spojených so ženskou skúsenosťou, akými sú materstvo, telo, jeho modalita a reprezentácie, témy identity a sexuality či feministické využitie rozličných umeleckých médií.⁸⁷

⁸⁵ Herstory (“jej príbeh”) je termín, ktorý sa používa na označenie histórie napísanej z feministickej perspektívy, zdôrazňujúci rolu ženy, alebo vyrozprávanú z pohľadu ženy. Vznikol ako obmena slova history (his story alebo “jeho príbeh”), ako súčasť feministickej kritiky konvenčnej historiografie, ktorá je z jej pohľadu písaná z mužského hľadiska.

⁸⁶ Linda NOCHLIN: „Proč neexistovaly žádné velké umělkyně?“ In: Martina PACHMANOVÁ: *Neviditelná žena: antologie současného amerického myšlení o feminismu, dějinách a vizualitě*. 1. vyd., One Woman Press Praha, 2001.

⁸⁷ Na tomto mieste spomeňme napr. práve prebiehajúcu výstavu slovenskej sochárky Márie Bartuszovej v londýnskej Tate Modern, obširnu výstavu Gender Check (2009) kurátorky Bojany Pejčić, výskumné a kurátorské projekty feministickej kunsthistoričky Martiny Pachmanovej, výstavu *Někdy v sukni* kurátorky Pavlíny Morganovej v Moravskej Galérii a následne GHMP, alebo revizionistické projekty Terezy Petiškové v Dome umění města Brna: *Grey Gold* (2014) či *Feministická avantgarda 70. let* (2018).

Kunsthistorička a feministická kurátorka Maura Reilly vo svojom texte *What is Curatorial Activism?*⁸⁸ formuluje termín kurátorský aktivizmus ako „prax organizovania výstav so základným princípom zaistiť, že isté skupiny umelcov už nebudú getoizované či vylúčené z veľkých príbehov umenia“.⁸⁹ Riley tu vyzdvihuje najmä ženské umelkyne, nebielych a queer umelcov a umelkyne či umelcov z iných než euro-amerických proveniencií. Reilly vychádza z pozície, že umelecký svet – kunsthistorický výskum, inštitúcie, trh s umením, umelecké médiá atd. – je vedome i nevedome dominovaný logikou bieleho, západného, mužského pohľadu. Zároveň tvrdí, že umelecký svet je v kontinuálnej morálnej kríze, ktorú je nutné adresovať. Tá sa týka hlavne mainstreamového (neaktivistického) kurátorstva, ktoré si nepriznáva, že svet súčasného umenia je sexistický, rasistický a opresívny, čo Reilly argumentačne podkladá štatistikami veľkých inštitúcií a výstav, akými sú Benátske bienále, Tate Modern alebo Metropolitan Museum of Arts, pričom takéto praktiky nazýva kurátorskou nedbanlivosťou. Reilly menuje významných svetových kurátorov, akými sú Onwui Ekwezor, Simon Njami či Rosa Martínez, ktorí sa systematicky snažia premieňať tento terén, a pracujú s umením zo spoločenských, kultúrnych či geopolitických „periférií“. Nabáda mainstreamových kurátorov, aby prijali vyššie spomínanú exkluzivitu sveta umenia ako fakt, a aktívne pracovali na jej oslabovaní. Maura Riley primárne ilustruje svoj pojem kurátorského aktivizmu veľkými medzinárodnými skupinovými výstavami (ako napr. *Magiciens de la Terre* či *Dokumenta 11*) či samostatnými inštitucionálnymi výstavami nebielych umelcov či ženských či kvír umelcov a umelkyn. Nazýva ich *kurátorskými korektívami*, ktoré sa pokúšajú vybalansovať nevyváženosti umeleckého sveta.

4.2. Feministické kurátorstvo ako infraštruktúrny aktivizmus

Feministické teoretičky umenia Elke Krasny, Sophie Lingg a Lena Fritsch v úvode k nedávno publikovanej knihe *Radicalizing Care: Feminist and Queer Activism in Curating*⁹⁰ svoje analýzy súčasného feministického kurátorstva opierajú o teóriu sociálnej reprodukcie, politickú teóriu etiky starostlivosti a o praktické, komunitné a kolektívne radikálne formy starostlivosti,

⁸⁸ Maura RILEY, „What is Curatorial Activism?“, *ARTnews*, 7. november 2017, <https://www.artnews.com/art-news/news/what-is-curatorial-activism-9271/> (cit. 15. 6. 2022).

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Elke KRASNY, Sophie LINGG, Lena FRITSCH, Birgit BOSOLD, Vera HOFMANN (eds.), *Radicalizing Care Feminist and Queer Activism in Curating*, Berlin: Sternberg Press, 2022.

ktoré rámcujú ako transformatívnu politickú silu. Vedľa teoretických feministických koncepcií prízvukujú tiež fyzickú realitu kurátorstva, ktorú nazývajú „kurátorským materializmom“.⁹¹

Krasny, Lingg a Fritsch tiež odsudzujú „kurátorský aktivizmus“ Maury Riley, ktorý považujú za kozmetický. Tvrdia, že východiská súčasných radikálnych feministických kurátorských praxí musia siahať za tento typ argumentácie, a teda nielen vyvažovať nerovnosti v umeleckom svete, ale systematicky sa venovať hlbokým spoločenským štruktúram produkujúcim a reprodukujuúcim systémové nerovnosti širších svetových súvislostí, ktorých sme súčasťou.⁹²

Podobnú intelektuálnu (i keď menej materialisticky zameranú) pozíciu zastáva kunsthistorik Terry Smith vo svojej inšpiratívnej eseji *The Infrastructural*. Rozvíja v nej myšlienku, že „súčasná kurátorstvo túži byť hlboko vsadené do zmien, ktorými v aktuálnych podmienkach prechádza súčasné myslenie.“⁹³ Nadväzuje tu na nepublikovaný článok kurátorky Kate Fowle, ktorá tvrdí, že kurátorská pozícia sa čím ďalej tým menej usiluje o udržiavanie inštitucionálneho mandátu a viac ju zaujíma jej premena, experimentovanie s procesmi, funkciami, štruktúrami a hierarchiami vo vzťahu k rozširujúcemu sa medzinárodnému svetu umenia, ktoré je polohované v neustále sa rozširujúcich socioekonomických rámcoch.

Smith tvrdí, že „súčasná situácia si vyžaduje, aby kurátorstvo bolo flexibilnou praxou – miestne špecifickou, ale tiež hlboko prepojenou s relevantnými medzinárodnými a regionálnymi faktormi – vytvárajúcou platformy pre medzigeneračné, medziregionálne a mnohohrstevnaté prístupy k programovým prioritám a rozličným organizačným štruktúram“.⁹⁴ Odkláňa sa tiež od myšlienky veľkých kurátorských postáv spracujúcich zbierky a poukazuje skôr na kurátorov, „ktorí „formujú diskurzy“ či „stavajú programy“. Tí, ktorí majú kapacitu rozoznať širší kontext, lokálne potreby i komplexné prepojenia medzi týmito dvoma škálami, tí ktorí dokážu sledovať pohyby umenia a tvarovať jeho potenciál i jeho možný vplyv tým, že vytvárajú udržateľné programy zamerané na experimentovanie a otváranie možností pre všetkých, ktorí sa podieľajú na tvorbe umenia.“⁹⁵

Smith vyzýva k takej povahe kurátorskej praxe, ktorá si kladie za cieľ venovať sa výskumu hlbších kontextov spoločenských usporiadaní. Dôležitou súčasťou takéhoto typu kurátorstva je

⁹¹ Ibid, s. 91.

⁹² Ibid., s. 28.

⁹³ Terry SMITH, *Thinking Contemporary Curating*. New York: Independent Curators International 2012.

⁹⁴ Ibid., s. 249.

⁹⁵ Ibid., s. 249.

taktiež (i keď nie výlučne) premena umeleckých inštitúcií ako súčasť celkového spoločenského inštitucionálneho prostredia. „Aktuálne sa v obrovskom, predtým nepredstaviteľnom rozptyle vynára súčasný model kooperatívnej starostlivosti o umenie, umelcov a umelkyne, inštitúcie, publiká. Je orientovaný na neustále kreatívne premýšľanie podmienok pre umeleckú, kurátorskú, kritickú i administratívnu prax a to ako v jednotlivých kategóriách, tak v jednotlivých vzájomných prepojeniach.⁹⁶

4.3. Feministické (umělecké) instituce

V českém kontexte sa o širšiu systematickú feministickú reflexiu kurátorskej a inštitucionálnej praxe v posledných rokoch snaží najmä kolektív Feministických (uměleckých) institucí. Ten vo svojom počiatku v roku 2017 zhromaždil podobne zmýšľajúce organizácie, spolky a inštitúcie⁹⁷ (jedným z členských inštitúcií je i Display - sdružení pro výzkum a kolektivní praxi), ktoré sa v tej dobe samostatne usilovali o formuláciu feministicky orientovaných programov či organizačných štruktúr. Zámerom tohto kolektívneho telesa bolo spočiatku najmä spoločné stretávanie a zdieľanie výziev a skúseností, s ktorými sa tieto organizácie i jednotlivci v nich snažili vysporiadať. Súčasťou prvej fázy stretávania bolo preto i hľadanie inšpiratívnych modelov organizovania sa a riešenia problémov v aktuálnom či historickom feministickom myslení. Za týmto účelom okrem horizontálnych stretávaní vyššie spomenutých inštitúcií v roku 2017 zorganizoval tranzit.cz prednáškový seminár, v rámci ktorého pozýval inšpiratívne feministické mysliteľky, filozofky či kultúrne pracovníčky (medzi inými napr. umelkyňu Annu Daučíkovú, kurátora Xabiera Arakistaina, či filozofky Lubicu Kobovú a Ewu Majewsku), ktoré aktívne formulujú feministické politiky a uplatňujú ich do praxe vo svojich inštitúciách, organizáciách či akademickej a aktivistickej praxi.

Hmatateľným výstupom stretávania sa feministických inštitúcií bolo okrem prehĺbenia individuálnych organizačných praxí kolektívne vytvorenie Kodexu Feministické (umělecké) instituce.⁹⁸ Jedná sa o rukoväť praktických krokov, ktoré adresujú problémy spojené s rodovou

⁹⁶ Ibid., s. 252.

⁹⁷ Členské organizácie sú podpísané pod Kodexom feministických (uměleckých) institucí. *Kodex Feministické (umělecké) instituce*, Feminist (art) institution, <http://feministinstitution.org/kodex/> (cit. 28. 6. 2022).

⁹⁸ V dobe odovzdávania tejto dizertačnej práce kolektív feministických (uměleckých) institucí aktualizuje stávajúcu verziu Kodexu, pôvodný Kodex je dostupný z: <http://feministinstitution.org/kodex/> (cit. 28.6.2022).

vyváženosťou výstavného programu či zastúpenia žien v organizačných štruktúrach, spravodlivé odmeňovanie za vykonávanú prácu zamestnancov/kýň i spolupracovníkov/čok inštitúcie, ale tiež širšie rámce etického fungovania a rozvíjanie princípov etiky starostlivosti dovnútra i navonok inštitúcie. Cieľom Kodexu bolo okrem iného vytvárať širší tlak na oficiálnu inštitucionálnu vrstvu galérií a múzeí umenia a angažovaný gender mainstreamingu v umeleckej prevádzke, čoho dôkazom bolo i prihlásenie sa kolektívu Feministických (uměleckých) institucí do výberového konania na riaditeľskú pozíciu Národnej galérie v Prahe.⁹⁹

⁹⁹ *Feministické umělecké instituce. Koncepce NGP*, Národní galerie Praha, 16. 6. 2022, https://artalk.cz/wp-content/uploads/2020/08/Koncepce-NGP_Feministicke-umelecke-institute.pdf (cit. 28. 6. 2022).

5. Case study: Multilogues on the Now

V predošlých kapitolách som sa snažila vytvoriť teoretický kontext pre projekt *Multilogues on the Now* prostredníctvom jeho ukotvenia v teórii súčasného intersekcionalného feminizmu a disability studies, a tiež ukázať ich vplyv na súčasnú kurátorskú a inštitucionálnu prax. Spomenula som konkrétne projekty, ktoré na medzinárodnej i miestnej umeleckej scéne súvisia so zameraním projektu, či už ako jeho inšpirácia, paralela alebo možné pokračovanie. V tejto kapitole popisujem vznik projektu *Multilogues on the Now*, a tiež konkrétne metódy a inštitucionálne postupy, ktoré sme v jeho rámci rozvíjali.

Niekoľkoročný kurátorský projekt *Multilogues on the Now* prebehol v pražskom Display – sdružení pro výzkum a kolektivní praxi v rokoch 2017 – 2022. Jednalo sa o sériu výstav, workshopov, stretnutí, zdieľaných jedál, premietaní, publikácií a ďalších verejných formátov tematicky zameraných na povahu zdravia v súčasnej spoločnosti. V priebehu piatich rokov sme v jeho rámci realizovali tri výstavno-diskrúživne projekty: *Multilogues on the Now: O zdraví* (2017), *Multilogues on the Now: O zdraví, práci a emociách* (2018), *Multilogues on the Now: Technologie těla* (2019) a vydali niekoľko publikácií. Primárne sa jednalo o knižné pokračovanie projektu *Multilogues on the Now: O žlázách, membránách a dutinách* (2022), ale tiež o reader autoteoretických textov o ne/spôsobilosti *Iné telá.txt*, či o svojpomocné autorské ziny zúčastnených umeleckých kolektívov. Prvý ročník som zastrešovala sama, od roku 2018 sme na projekte pracovali v tandeme s feministickou teoretičkou a kurátorkou Hanou Janečkovou.

Multilogues on the Now bol tiež inštitucionálnym “pokusem o hľadání jiného typu galerijní praxe”,¹⁰⁰ ktorá by bola založená na rovnocennej distribúcii pozornosti medzi rozličné verejné formáty, na zrovnoprávnení hlasov, ktoré sa v priestore galérie môžu k jednotlivým témam vyjadrovať, a v neposlednom rade i o systematické inštitucionálne scitlivovanie a feministickú revíziu vnútorného fungovania Display.

¹⁰⁰ Klára PELOUŠKOVÁ – Anna REMEŠOVÁ, „Multilog je pokusem o hledání jiného typu galerijní praxe. [Rozhovor se Zuzanou Jakalovou a Zbyňkem Baladránem]“, Artalk, 10. júl 2017, <https://artalk.cz/2017/07/10/multilog-je-pokusem-o-hledani-jineho-typu/> (cit. 16. 6. 2022)

5.1. Multilogues on the Now ako inštitucionálny a programový formát

To, čo v tejto práci familiárne nazývam “multilógom”, je výstavný, diskurzívny a inštitucionálne sebareflexívny formát, ktorý vznikol ako odpoveď na transformačný moment etablovanej pražskej galérie a vedomostnej platformy tranzitdisplay. Organizácia sa v tom čase po dlhšom období snahy o vnútornú reformu rozdelila na dve (pôvodne tiež samostatné) separátne entity: tranzit.cz a Display, nanovo podporenom prídavkom “sdužení pro výzkum a kolektivní praxi”.¹⁰¹

Program a vnútorná filozofia tranzitdisplay, fungujúceho spoločne od 2007 do roku 2018, odrážali spoločné záujmy týchto dvoch združení, i ciele medzinárodnej siete tranzit.¹⁰² Tranzitdisplay sa zameriaval na dopĺňanie absentujúcich umeleckých pozícií a hľadanie nových genealógií v miestnych povojnových dejinách umenia a rozvíjanie dialógu medzi miestnym a medzinárodným umeleckým a intelektuálnym kontextom. Kládol dôraz na to, akým spôsobom je umenie ukotvené v komplexných spoločenských, ekonomických a politických vzťahoch, a skúmal tiež špecifické podmienky umenia ako priestoru produkcie vedenia (čo podporoval obširným sprievodným programom a publikačnou činnosťou).¹⁰³

Projekt bol primárne profilovaný prostredníctvom dvoch silných kurátorských osobností, historika umenia Víta Havránka (za tranzit) a umelca Zbyňka Baladrána (za Display),¹⁰⁴ a väčšina obsahov bola silne zviazaná s aktuálnymi intelektuálnymi diskurzami. S rozdelením tranzit.cz a Display sa teda nerozpadal len inštitucionálny amalgám týchto organizácií, ale i silný kurátorský tandem. Nové formálne usporiadanie vyvolalo v oboch organizáciách vnútornú revíziu zastúpenia žien v ich kurátorských roliach. Vít Havránek si preto na spoluprácu prizval feministickú teoretičku a kurátorku Terezu Stejskalovú, a Zbyněk Baladrán mňa.

¹⁰¹ K svojmu rozdeleniu tranzit.cz a Display - sdužení pro výzkum a kolektivní praxi vydali spoločné prehlásenie, ktoré je dostupné z: Tranzit – Display, „Spoločné prehlásenie tranzit a Display o rozdelení tranzitdisplay“, *Artalk*, 1. apríl 2018, <https://artalk.cz/2018/04/02/tz-spolecne-prohlaseni-tranzit-cz-a-display-sdruzeni-pro-kolektivni-praxi-o-rozdeleni-tranzitdisplay/> (cit. 1. 7. 2022).

¹⁰² Pre mission statement siete tranzit vid' napr. https://cz.tranzit.org/cz/o_nas (cit. 1.7.2022).

¹⁰³ Simona DARULOVÁ, *Tranzit ako dynamická medziodborová platforma pre súčasné umenie v strednej Európe. Vznik a inštitucionálna prax českej pobočky tranzitdisplay*, magisterská diplomová práca, vedúca práce Marika Kupková, obhájená 12. 6. 2018, Ústav hudebnej vedy, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, <https://is.muni.cz/th/fe6ok/?id=315893> (cit. 1. 7. 2022).

¹⁰⁴ Členmi Display boli oficiálne až do môjho príchodu tiež výlučne muži - Zbyněk Baladrán, David Kulhánek, Ondřej Chrobák a Tomáš Svoboda.

Zatiaľ čo tranzit.cz sa (dočasne) stiahol z produkcie obširnejších výstav,¹⁰⁵ aby sa mohol venovať subtilnejším formátom verejného programu, pre ktorý by mohol využiť priestor kancelárie na pražskej Dittrichovej 13 alebo iné detašované možnosti, Display - sdružení pro výzkum a kolektivní praxi stál pred otázkou, akým spôsobom formálne i programovo prerámcovať priestor v Dittrichovej 9, ktorý silne niesol otláčok rozpadajúceho sa tranzitdisplay. Dlhé mesiace sme sa preto so Zbyňkom Balardránom rozprávali o tom, ako by Display vo svojej novej podobe mal vyzeráť, akú rolu by mal napĺňať, aké témy a formáty by v priestore mohli či mali fungovať, a ako rozvíjať či naopak prekonávať kontinuitu vybraných programových či inštitucionálnych línií tranzitdisplay.

U mňa samotnej sa začiatky môjho pôsobenia v Display spájali s istým typom profesnej nervozity. Tá bola do istej miery daná prechodom od výrazne organizačne a infraštruktúrne zaťaženej kurátorskej role v rezidenčnom programe MeetFactory k intelektuálne náročnej pozícii kurátorky Display, sprevádzaná i mojou únavou a rozčarovaním z do seba zaujatej ateliérovej a výstavnej praxe. Týkala sa však i môjho vyrovnávania sa s otázkou, akými spôsobmi mám a môžem vstúpiť do organizácie s tak výrazne intelektuálne nasýteným programom, ktorý predpokladal zorientovanosť v najnovších filozofických a teoretických diskurzoch. Ako feministickú kurátorku ma v mojej novej roli zaujímalo, či je možné premostovať intelektuálne, skúsenostné a vtelené (*embodied*) formy poznávania a produkcie vedenia, a upozorňovať na ich nuansy prostredníctvom inštitucionálnej praxe i programu Display.

Tieto východiská nadväzovali na témy starostlivosti v umení a umeleckej prevádzke, ktorým som sa venovala vo svojom predošlom akademickom¹⁰⁶ i kurátorskom výskume. Ako kurátorka rezidenčného programu MeetFactory, kde som pôsobila v rokoch 2012 - 2016, som sa s témou starostlivosti vysporadúvala primárne spochybňovaním hierarchií produktívnej a

¹⁰⁵ I keď v momente vzniku tejto dizertačnej práce tranzit.cz produkuje veľkú prehliadku súčasného umenia - bienále Matter of Art - v rokoch okolo rozdelenia tranzit.cz a Display bola jeho hlavnou motiváciou inštitucionálna revízia. Tá sa manifestovala prostredníctvom vnútorných i verejných reflexií vlastného fungovania (viď napr. projekt verejného vypočutia výstupov Inštitucionálnej terapie v pražskom autonómnom centre Klinika, ktorú členovia tranzit.cz absolvovali spoločne s ďalšími vybranými účastníkmi kurátorskej obce), či projektom Institution-in-residence, v rámci ktorého si tranzit.cz pozýval inštitucionálne inšpiratívne umelecké a kurátorské spolky a kolektívy.

¹⁰⁶ V diplomovej práci *Ekofeministické perspektívy v súčasnom umení*, ktorá vznikla na brnenskej MUNI som sa venovala starostlivosti ako možnému koncepčnému východisku a metóde súčasného ekofeministického umenia. Diplomová práca je dostupná z Zuzana JAKALOVÁ, *Ekofeministické perspektívy v súčasnom umení*, magisterská diplomová práca, vedúci práce Jan Zálešák, obhájená 14. 6. 2012, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, <https://theses.cz/id/ydyp30/> (cit. 1. 7. 2022).

reproduktívnej práce, a tiež zviditeľňovaním emočnej práce v inštitúciách umenia.¹⁰⁷ MeetFactory disponuje najväčším rezidenčným centrom v Českej republike, ktoré ročne hostí viac než 25 umelcov z celého sveta. Kľúčovou zložkou mojej práce preto bola pohostinnosť a rozličné formy starostlivosti o rôzne aspekty ich tunajšieho pobytu. Rámce starostlivosti som sa pritom snažila preklápať i do širšieho koncepčného fungovania programu. Ako jeden z prvých rezidenčných programov v Českej republike sme sa vymedzovali voči predstave rezidenčného umelca či umelkyne ako profesionála, ktorý sa môže po dobu rezidencie oslobodiť od svojich záväzkov a sústrediť sa výlučne na tvorbu. Tento implicitný predpoklad vytváral silnú nerovnováhu v tom, kto sa na rezidenciu hlásil, či kto na ňu reálne mohol jazdiť - spravidla bezdetní umelci a umelkyne v začiatkoch kariéry. Systematicky sme sa preto pokúšali adresovať rozličné formy vylúčenia, ktoré ovplyvňovali prevádzku rezidenčného centra, ako ageizmus (naša najstaršia rezidentka Tamiko Kawata mala v dobe svojho pobytu v MeetFactory vyše 80 rokov), rodové disproporcie či neprístupnosť rezidencií pre rodičov s deťmi. Rozšírenie týchto možností zároveň znamenalo nové výzvy – ako priestory centra, našu podporu aj program prispôbiť pre osoby rôzneho veku a potrieb, ošetrojúce a opatrujúce osoby.

V priebehu svojho pôsobenia v MeetFactory ma tiež začali zaujímať kolektívne možnosti tvorby poznania, čo sa odrazilo v projekte *Critical Studio* realizovanom v roku 2015. Pozvaní účastníci projektu v ňom skúmali povahu ateliérovej praxe siahajúcu za hranice individuálnej tvorby. Výstupom *Critical Studio*¹⁰⁸ bol kolektívne vyvinutý multižánrový večer pod názvom *Ne-pozvaní*,¹⁰⁹ reagujúci na vtedajšiu tzv. “migračnú krízu”.

Ďalším z priestorov, v ktorých som mohla realizovať svoj záujem o inštitucionálnu reformu v spojení s témami starostlivosti v inštitúciách umenia - a kde som tiež vykročila k témam spojeným so zdravím, ne/normativitou, ne/spôsobilosťou a “postihnutím” - bola Prádelna Bohnice, ktorú som mala možnosť kurátorsky viesť v rokoch 2013 - 2015.¹¹⁰ Prádelna Bohnice bol priestor pre aktuálne umenie sídliači v nefunkčnej pracovni v areáli psychiatrickej

¹⁰⁷ Emočná práca a starostlivosť v rezidenčných programoch bola pôvodne témou, s ktorou som hlásila sa na doktorandské štúdium na FaVU VUT.

¹⁰⁸ *Critical Studio*, kurátorstvo Zuzana Jakalová, Praha: MeetFactory 2015.
<http://www.meetfactory.cz/cs/program/detail/critical-studio-jak-se-pohybovat-v-umeni-a-v-kulture> (cit. 22.9.2022)

¹⁰⁹ *Critical Studio – NE-POZVANÍ*, kurátorstvo Zuzana Jakalová, Praha: MeetFactory 2015.
<http://www.meetfactory.cz/cs/press/press-releases/tz-ne-pozvani> (cit. 22.9.2022)

¹¹⁰ Ako archív projektu slúži v súčasnosti už len jeho facebooková stránka, dostupná z <https://www.facebook.com/pradelnabohnice/>.

nemocnice Bohnice. Nemocnica bola postavená na prelome 19. a 20. storočia podľa tradičného rakúsko-uhorského modelu na okraji mesta ako opлотný areál separujúci ľudí s mentálnou a duševnou ne/spôsobilosťou od “zdravej” populácie. Myšlienka oživiť areál nemocnice kultúrou ale dlhodobo rezonovala naprieč vedením, pacienstkými organizáciami, resocializačnými a záujmovými organizáciami¹¹¹ či kultúrnymi aktérmi¹¹² pôsobiacimi vo vnútri areálu alebo mimo neho. Prádelňa Bohnice vstúpila do tohto procesu ako multižánrový umelecký priestor založený kurátorkou Karinou Kottovou a kultúrnym manažérom Davidom Kašparom. Ich zámerom bolo podporiť systematické a pravidelné otváranie sa areálu prostredníctvom súčasného umenia, a tiež adresovať umeleckými prostriedkami rámce psychiatrickej starostlivosti v spoločnosti.¹¹³

Program Prádelny som ako jej kurátorka formulovala hlavne prostredníctvom dvoch tematických ročníkov (Normalita, Pocitová teplota). Ich zámerom bolo kriticky reagovať na problémy súvisiace so súčasnou povahou psychiatrickej starostlivosti, a prostredníctvom umeleckej praxe a kultúrnej produkcie vstupovať do dialógu s aktuálnymi témami, ktoré sa v nemocnici riešili. Oba ročníky potom naplnili autorské výstavy pozvaných kurátorov/iek a umelcov/kýň.

Signifikantnými projektami, ktoré ovplyvnili moje uvažovanie o prekračovaní výstavného formátu smerom k hybridnej sociálno - estetickej praxi boli najmä *Psychoanalýza jedného priestoru*,¹¹⁴ realizovaná Forum 4AM pro média a architekturu, obšírny výstavno-performatívny projekt Evy Kořátkové *Dvouhlový životopisec a muzeum představ*,¹¹⁵ ktorý bol autorkiným dopovedaním príbehov málo známych art brut umelcov, a tiež moja vlastná kurátorská výstava *Dokonalost*. V *Psychoanalýze jedného priestoru* 4AM rezignovalo na vystavovanie umeleckých diel a opätovne pretvorilo Prádelňu na práčovňu, kam si mohli pacienti chodiť bezplatne vyprať

¹¹¹ Kaviareň Pátá Kolona dlhodobo v nemocničnom areáli prevádzkuje občianske združenie Green doors, z.s. pomáhajúce ľuďom s duševnými ne/spôsobilosťami. Funguje od roku 1997 a je prvou tréningovou kaviarňou v Českej republike. Pre viac info vid' https://www.greendoors.cz/cs/landing_page/klub-v-kolona-3/.

¹¹² V areáli sa dlhoročne realizujú dva multižánrové festivaly, Mezi ploty <https://meziploty.cz/> a Babí léto <https://babileto.bohnice.cz/>, funguje v ňom tiež Bohnická divadelní společnost <https://www.facebook.com/bohnicka.divadelni/> združujúca profesionálov i hercov a herečky so skúsenosťou s psychiatrickou liečbou.

¹¹³ Ku vzniku a základným myšlienkam priestoru vid' napr. Pecha Kucha jeho zakladateľov Kariny Kottovej a Davida Kašpara. <http://www.pechakucha.cz/archiv/337/>

¹¹⁴ *Psychoanalýza jedného priestoru. Sonda do podvedomé bývalé bohnické prádelny*, kurátorstvo Petra Hlaváčková a Barbora Šedivá, Praha: Prádelňa Bohnice 2013. <https://forum4am.cz/2013/09/30/psychoanalýza-jedného-priestoru-sonda-do-podvedomé-byvalé-bohnické-prádelny/> (cit. 7. 6. 2022).

¹¹⁵ *Dvouhlový životopisec a muzeum představ*, kurátorstvo Zuzana Jakalová, Praha: Prádelňa Bohnice 2015. <https://www.artmap.cz/eva-kotatkova-dvouhlový-zivotopisec-a-muzeum-predstav-0/> (cit 23.9.2022)

oblečenie. Vstúpilo tiež do aktívneho dialógu s psychiatrami, pacientami a zamestnancami nemocnice, a na základe rozhovorov a spoločných stretnutí vytvorilo obširny diskurzívny program dotýkajúci sa tém deinštitucionalizácie psychiatrickej starostlivosti. Výstava *Dokonalost* prebehla ako súčasť ročníku s témou *Normalita*. Spoločne s umelkyňami Mírou Gáberovou, Katou Mach a Katarínou Poliačikovou sme sa jej prostredníctvom snažili formulovať tlaky, ktoré vplývajú na ženské telá v súčasnej spoločnosti:

„Chceme byť lepší, hezčí, šikovnejší, méně v depresi a více spokojené. Diktát současné doby zní buďte dokonalými ženami, partnerkami, matkami. Ve skutečnosti nestíháme, jsem nejisté, neklidné, zoufalé a bez iluzí, nadále však toužíme po ocenění, lepším životě, spokojenosti.“¹¹⁶

Z praxe tranzitdisplay nám bol so Zbyňkom Baladránom programovým predobrazom najmä diskurzívny formát *Práce*. Jednalo sa o sériu podujatí, ktoré vznikali ad hoc v reakcii na aktuálne rezonujúce spoločenské témy v spolupráci s rôznymi umeleckými i mimoumeleckými aktérmi, napr. s nakladateľstvami, politickými združeniami, atp. Čo sa týka uvažovania o vzťahu k priestoru Display i formátu “multilógu”, výrazne nás tiež ovplyvnil projekt *Feminist Takes*,¹¹⁷ ktorý realizovala feministická kurátorka a filozofka Antonia Majaca. Projekt bol založený na feministickom čítaní filmu *Rané diela* - metaforického popisu fungovania Juhoslávie za Titovho režimu - od juhoslávskeho režiséra Želimira Žilnika. Jedna miestnosť Display vtedy fungovala ako “kino” v ktorom bežal film, v druhej miestnosti boli umiestnené rôzne materiály, ktoré film kontextualizovali, a tiež stôl, za ktorým sa neskôr odohral a performatívno - diskusná analýza filmu.

Ohliadajúc sa za všetkými spomenutými projektmi a inštitucionálnymi i programovými metódami, ktorými sme so Zbyňkom Baladránom do tej doby prešli, nás napokon najviac zaujímalo budovať Display ako priestor, v ktorom bude možné rozličnými spôsobmi mobilizovať experimentálne, hybridné a variabilné typy výskumu a poznania (nelimitovaného na umelecké poznanie), ktorý bude prekračovať hranice umenia smerom k sociálnej praxi, a z ktorého bude možné prostredníctvom ad hoc budovaných aliancií s umeleckými i mimo-

¹¹⁶ *Dokonalost*, kurátorstvo Zuzana Jakalová, Praha: Prádelna Bohnice 2013. <http://archiv.protisedi.cz/article/pradelna-bohnice-ukaze-co-je-nedokonalost-0> (cit 23.9.2022)

¹¹⁷ *Feminist Takes*, kurátorstvo Antonia Majaca, Praha: tranzitdisplay 2016. <https://display.cz/cs/projects/feminist-takes-on-yugoslav-black-film-take-iii-tranzitdisplay> (cit 23.9.2022)

umeleckými jednotlivcami i organizáciami vytvárať vrstevnatý myšlienkový a skúsenostný kolektív. Hľadali sme preto formát, v ktorom by bolo možné takúto predstavu materializovať.

Takto som predstavu multilógu formulovala v návaznosti na spomínaný projekt *Feminist Takes* v rozhovore pre Artalk.cz v roku 2017:

“(Feminist takes) bol taký medzistupeň medzi výstavou a priestorom, ktorý fungoval na iné aktivity, ale zároveň si stále zachovával to výstavno-umelecké formátovanie.

A z tohto sme sa odpichli a pokúsili sa vytvoriť sériu *Multilogues on the Now*. Každé jeho vydanie môže byť úplne premenlivé vďaka tomu, že každá tá téma bude vyžadovať iné typy praxe, iný typ priestoru a iný spôsob nakladania s ním, iný štýl rozmyšľania, iný typ fyzického aj mentálneho usporiadania. Tak sme si povedali, že by bolo dobré, keby sme vytvorili nejaký vágny formát, ktorý ale bude mať určité charakteristiky alebo parametre, s ktorými bude možné hýbať na základe konkrétnej témy. A preto je to multilóg. Nie je to dialóg, nie je to monológ, nie je to prednáška, kde ti nejaká autorita niečo rozpráva, ale sú to rôzne typy názorov, rôzne typy praxí, rôzne typy udalostí, ktoré sa v tom formáte stretávajú, od najpraktickejšieho k najteoretickejšiemu. Ku každému multilógu vznikne okrem iného knižka, čiže aj kanály, cez ktoré sa to posúva, sú nejakým spôsobom multilogické...”¹¹⁸

Multilogues on the Now sa teda snažili prekročiť zabehnutý formát výstavy a k nej vytvoreného doplnku - sprievodného programu. Chceli naopak čo najkompaktnejším spôsobom prepojiť rôzne formy verejných výstupov. Výstava si už nemala držať hegemónnu pozíciu, ale mohla byť len istým rámcom, priestorom (*site*), ktorý je aktivizovaný rozličnými ďalšími formátmi (narozdiel od toho, aby eventy výstavu len dokresľovali, dovysvetľovali, atp.). V roku 2017, v dobe konania prvého multilógu sme ho so Zbyňkom Baladránom definovali nasledovne:

¹¹⁸ Klára PELOUŠKOVÁ – Anna REMEŠOVÁ, „Multilog je pokusom o hľadání jiného typu galerijní praxe. [Rozhovor se Zuzanou Jakalovou a Zbyňkem Baladránem]“, Artalk, 10. júl 2017, <https://artalk.cz/2017/07/10/multilog-je-pokusem-o-hledani-jineho-typu/> (cit. 16. 6. 2022)

„Multilogues on the Now jsou sérií tematických akcí zabývajících se z konceptuálního a prostorového pohledu tvorbou reality a potencialit nynějška. Prostřednictvím analýz, debat, plánování a produkce performativních, strukturálních, strategických a intersekciónálních aspektů našeho běžného života pátrá tato série po řadě současných znalostí a postupů schopných zpochybňovat a formulovat možné strategické scénáře kritického vnímání a konstruování současnosti. Multilogues on the Now budou mít různé podoby sahající od uměleckých intervencí a performancí přes debaty vycházející z generativního designu, setkání, workshopy, výměnu znalostí a praktických poznatků, až po publikace atp. za přispění řady různých účastníků.“¹¹⁹

Dôležitou súčasťou formátu pre nás bola tiež možnosť vložiť doňho istú formu dočasnosti a flexibility:

„*On the now*“ znamená, že nás zaujímalo, ako sa vyjadrovať k rôznym veciam z pozície tu a teraz. Teraz robíme multilóg o zdraví, budúci rok sa budeme venovať emočnej práci a starostlivosti a za tri roky budeme potenciálne robiť niečo o niečom celkom inom. A to *now* o tri roky bude úplne iné *now* ako je teraz. Povedali sme si, že to musí mať potenciál premenlivosti zakomponovaný priamo do formátu multilógu samotného.“¹²⁰

Keďže „multilóg“ myšlienkovovo vychádzal z vyššie spomínaných teoretických i praktických postupov feministického kurátorstva, intersekciónality i angažovanej inštitucionálnej praxe, našim zámerom bola tiež dehierarchizácia rôznych vedomostných a skúsenostných polôh:

“Sme presvedčení, že napríklad multilógy sú svojou povahou hlboko feministický projekt. Snaží sa dekonštruovať určité hierarchie v rámci priestoru tranzitdisplay, vystupuje z úplne iných pozícií ako mnohé

¹¹⁹ *Multilogues on the Now: O zdraví*, kurátorka Zuzana Jakalová, Praha: Display 2017, <https://display.cz/cs/projects/multilogues-on-the-now-on-health> (cit. 1. 7. 2022).

¹²⁰ Klára PELOUŠKOVÁ – Anna REMEŠOVÁ, „Multilog je pokusem o hledání jiného typu galerijní praxe. [Rozhovor se Zuzanou Jakalovou a Zbyňkem Baladránem]“, *Artalk*, 10. júl 2017, <https://artalk.cz/2017/07/10/multilog-je-pokusem-o-hledani-jineho-typu/> (cit. 16. 6. 2022)

doterajšie projekty. Pôvodne sme si hovorili, dobre, budeme o tom hovoriť, že je to feministický projekt. Ale zároveň nám šlo viac o to priniesť a aktivizovať feministické princípy hlboko v štruktúre inštitúcie samotnej, integrovať ich do toho, akým spôsobom formulujeme program, koho k projektom prizývame, ako fungujeme medzi sebou atd... Ako hovoril Zbyněk: ako z princípov urobiť prax, ako ich priviesť do života. To je podľa mňa spôsob premeny, o ktorý sa snažíme.”¹²¹

Multilogues on the Now ako formát tiež v tomto zmysle otváral množstvo otázok po povahe a definíciách expertízy v priestore prevádzky umenia. Otázkou multilógu nebolo rezignovať na intelektuálno-kognitívne či zmyslové možnosti poznávania reality cez umenie, ale skôr rozšíriť možnosti toho, kto a akými spôsobmi na tomto procese môže participovať, a či je pri tom nutné zachovávať tradičné mocenské pozície a štruktúry. Ako som už naznačovala v predošlých kapitolách, expertíza sa tiež spája s rozličnými sociálnymi, ekonomickými, rodovými, zdravotnými a ďalšími privilégiami, a výstavná prevádzka je tak nutne miestom mnohých fyzických a symbolických bariér. Systematicky sme sa preto vydania projektu pýtali i nasledovné otázky: Kto je expert/ka a ako vzniká expertíza? Kto a ako sa v galérii podieľa na vytváraní poznania, a pre aké druhy poznania môže *Multilogues on the Now* vytvárať priestor? Je vôbec možné prostredníctvom dizajnu kurátorského projektu rozličné expertízy a vedomostné hierarchie dekonštruovať?

5.2. Kurátorské metódy projektu *Multilogues on the Now*

I keď boli *Multilogues on the Now* pôvodne navrhnuté ako formát, ktorý mohol poňať rôzne témy, môj dlhodobý záujem o starostlivosť, nenormativitu, súčasné feministické témy a.i., ktoré som naznačila vyššie, viedol k rozhodnutiu venovať sa témam spojeným so zdravím a ne/spôsobilosťou v súčasnej spoločnosti. V tejto podkapitole sa snažím rámcovo sumarizovať kurátorské metódy, ktoré sme uplatňovali v priebehu štyroch vydaní projektu. Kombinovali napĺňanie vyššie popísaného dizajnu *Multilogues on the Now* so zahrňaním feministických a disability princípov do vlastných vnútorných inštitucionálnych procesov Display a tiež do programových zložiek projektu.

¹²¹ Ibid.

5.2.1. Multilóg tvorby poznania a koalície starostlivosti

Ako už bolo spomenuté vyššie, „multilóg“ ako formát vznikol ako priestor na pomedzí umeleckej a spoločensky angažovanej praxe. Akcentoval dehierarchizáciu expertízy v rámci galérie umenia a v nadväznosti na to i dehierarchizáciu epistemológií, ktoré v galérii považujeme za dominantné. Bolo pre nás teda zásadné dokázať sa postaviť za expertízu, ktorú sami reprezentujeme, a napájať sa na ľudí s expertízou, ktorou nedisponujeme. Tento spôsob premýšľania mal za následok prehĺbvanie interdisciplinarity programu Display a inicioval mnohé nové vzťahy s akademičkami, teoretikmi, umelcami, rôznymi výskumníčkami, skupinami ľudí združenými okolo istého problému, komunitami, online skupinami, atp. Zásadne premieňal i možnosti a spôsoby socializácie a tvorenia obsahov v Display, čo znamenalo privítať do programovej skladby i nové typy formátov, napr. spoločné jedlá, okrúhle stoly, workshopy, feministické terapeutické sedenia či meditácie.

Multilogues on the Now sme otvárali panelovou diskusiou s otázkou *Čo je zdravie?*, kde sme sa skladbou panelistiek snažili naznačiť smerovanie nášho premýšľania. Panelu sa zúčastnili výlučne ženy a žensky sa identifikujúce osoby s rôznymi druhmi expertíz a vzťahov k otázke zdravia - umelkyne kata mach a Tabita Rezaire, akademička z oboru disability studies Kateřina Kolářová či akademička a užívateľka invalidného vozíčka Alyson Patsavas. Anarchofeministický kolektív Power Makes Us Sick pripravil pre *Multilogues on the Now* niekoľkodňovú konferenciu *Becoming Undiagnosable: Fostering Autonomous Health Networks and Practices*¹²² o podobách a možnostiach autonómnej zdravotnej starostlivosti, ktorej cieľom bolo sa na horizontálnej úrovni spoločne učiť vzájomnej solidarite spojenej so zdravím. Pražská iniciatíva Trans*parent formátom otvorenej živej knihy – rozprávania ľudí, ktorí z pozície vlastnej skúsenosti žijú ostrakizáciu zdravotníckeho systému - sprístupňovala témy reprodukčného zdravia a trans života v Českej republike. Akademička Kateřina Kolářová si do debaty prizvala expertku z odboru disability studies Margrit Shildrick, ktorá sa venuje témam bioetiky, posthumanizmu a protetickým teóriám. Berlin Feminist Health Care Reserch Group v rámci dvoch ročníkov spoločného programu realizovali dva workshopy zdieľania. Jedným z nich bol úvodný workshop *Working Together* zameriavajúci sa na metódy vzájomnej

¹²² *Sympóziu Becoming Undiagnosable*: Praha: Display 2017, <https://radar.squat.net/en/node/155281> (cit. 23. 9. 2022).

spolupráce v dobe neskorokapitalistického tlaku na výkon a produktivitu, druhým z nich workshop radikálnej terapie Women Organize Radical Therapy, popísaný nižšie.

V duchu sprístupňovania čo najväčšieho množstva informácií a snáh o dehierarchizáciu expertízy nám záležalo nielen na sprístupňovaní kontextov, z ktorých sme vychádzali. Ako už bolo mnohokrát spomenuté, v rámci prvého vydania projektu *Multilogues on the Now: On Health* sme sa i my samotní/é zoznamovali s diskurzami choroby a postihnutia. Priestor Display bol preto rozdelený do dvoch základných miestností, v druhej prebiehali debaty a premietali sa tam videá, v prvej miestnosti ale boli prístupné základné materiály na čítanie a vytvorený akýsi inšpiratívny sedací kútik, v ktorom si návštevníci/ky mohli listovať knihami a textami, ktoré nás samotné inšpirovali a vzdelávali pri príprave projektu.

Dôležitou súčasťou *Multilogues on the Now* bola v tomto ohľade aj rozšírená publikačná činnosť. Tá okrem iného lemovala celkovú koncepciu publikačného programu Display a východiská nakladateľstva¹²³, ale tiež podporovala vznik tematických materiálov, ktoré umelkyne či umelecké kolektívy neboli schopné bez našej podpory realizovať.

Kolektív PowerMakesUsSick vydal v rámci svojej konferencie príručku o horizontálnej zdravotnej zodpovednosti *Health Accountability Model*.¹²⁴ Feminist Health Care Research Group realizovali v rámci *Multilogues on the Now* dve publikácie. Prvou z nich bol zine pod názvom *Sharing Vulnerability*,¹²⁵ ktorý kolektív vydal ako súčasť svojho rovnomenného workshopu (2017). Zine približuje praktické spôsoby, skúsenosti a metódy, ktoré FHCRG zozbierali, vyvinuli a praktikovali v rámci svojho výskumu autonómnych zdravotných praktík. Popisuje napr., ako si môžu záujemci/kyne založiť vlastnú autonómnu skupinu, aké protokoly vyžívať pri horizontálnom skupinovom jednaní, ako sa učiť lepšie sa navzájom počúvať, ako

¹²³ Nakladateľstvo Display sa zameriava na literatúru na pomedzí umenia a súčasného emancipačného myslenia, a bolo od svojho vzniku zamýšľané ako extenzia výstavného a diskurzívneho programu. Vzhľadom na koncepciu Display ako kolektívneho a kolaboratívneho priestoru, a tiež s prihliadnutím k praktickým obmedzeniam, ktorým ako malé umelecké nakladateľstvo čelí (nedostatok finančných zdrojov a možností dofinancovania činnosti, obmedzené personálne kapacity - nakladateľstvo realizujú rovnakí ľudia ako celkový program Display, atd.) vzniká väčšina vydávaných publikácií v spolupráci s ďalšími umeleckými či akademickými subjektami. Výberová monografia *Mysl v terénu. Filosofický realismus v 21. století* editorov Lukáše Likavčana, Václava Janoščíka a Jiřího Růžičky tak vznikla v spolupráci s VVP AVU, preklad knihy *Podklady pro teorii Dívky* anarchistického kolektívu Tiqqun v spolupráci s Ostravskou univerzitou, atd.

¹²⁴ Slovenský preklad vyšiel v mesačníku *Kapitál* v čísle 04/2018 Iné telá. Slovenská verzia je dostupná z: <https://kapital-noviny.sk/power-makes-us-sick-2/> a <https://kapital-noviny.sk/power-makes-us-sick/>.

¹²⁵ Vid' príloha c). BERLIN FEMINIST HEALTH CARE RESEARCH GROUP: *Sharing vulnerability*, Praha: Display 2017.

vzájomne zdieľať svoju zraniteľnosť (napr. hovoriť o svojich telách, pocitoch, aktuálnom psychickom stave či svojich problémoch), či príklady uvoľňujúcich fyzických cvičení.

Druhou bol akčný plagát,¹²⁶ ktorý vznikol pre potreby vyššie popísaného workshopu *Would you support me?* organizovaného Jesse Ward z FORT - Female Organised Radical Therapy a Ingou Zimprich z Feminist Health Care Research Group. Účastníci a účastníčky, ktorí si v jeho rámci osvojili základy horizontálnej, zdola organizovanej therapeutickej praxe, ale tiež návštevníci/čky výstavy si mohli plagát s inštrukciami vziať pre domáce použitie, alebo pre potreby založenia vlastnej skupiny. Súčasťou plagátu bol popis terapeutických cvičení, ktoré sa v rámci sedení dejú, rozhovor s Jesse Ward, členkou berlínskej sekcie FORT a tiež facilitátorkou, ktorá pomáha zakladať a nastavovať pravidlá novým skupinám, a tiež ilustrácie od účastníčky berlínskych FORT sedení Joris Bas Backer.

Zásadnou súčasťou *Multilogues on the Now* sa tiež stala publikácia *Iné telá.txt*,¹²⁷ ktorá vyšla v kolaboratívnej česko-slovenskej edícii .txt.¹²⁸ *Iné telá* sú zbierkou štyroch kľúčových textov umeleckého a akademického autoteoretického písania o chorobe a živote s “postihnutím” autoriek Johany Hedvy, Carolyn Lazard, Alyson Patsavas a Daniely Komanickej. Všetky texty sú písané primárne z osobných perspektív, ale reflektujú najmä komplexné spoločensko-politické vzťahy, v ktorých sa musia choré telá pohybovať. Dôležité bolo pre nás i publikovanie záverečnej časti *Multilogues on the Now: O žlázách, membránach a dutinách* v knižnej podobe.¹²⁹

¹²⁶ Vid'. príloha d) Plagát Aktionsposter FORT. BERLIN FEMINIST HEALTH CARE RESEARCH GROUP: *An introduction to FORT (Women Organize Radical Therapy)*, Praha: Display 2018.

¹²⁷ Zuzana JAKALOVÁ – Tomáš HUČKO (eds.), *Iné telá*, Bratislava: Apart – Kapitál – Display 2018.

¹²⁸ Edícia .txt vznikla ako spoločná publikačná snaha nakladateľstva Display, angažovaného mesačníku Kapitál a umeleckého a kurátorského kolektívu Apart. Všetky tri združenia v tej dobe aktívne uvažovali nad vlastnou líniou angažovaných esejistických publikácií, z dôvodov personálnych kapacít a financovania však ani pre jedno z nich nebolo možné takúto edíciu realizovať samostatne. Edícia “prináša súbor prekladov významných svetových mysliteľiek a mysliteľov, ako aj pôvodných slovenských a českých textov, ktoré promptne reagujú na najnovšie filozofické, kultúrne, umelecké a spoločenské fenomény. Tieto eseje sa pohybujú na pomedzí akademického a umeleckého výskumu a angažovanej praxe aktívne sa zapájajú do spoločenskej debaty, exponujú problémy, ktoré ich trápia; ich hlas nie je tichý a rezignovaný, je výrazný a naliehavý. Práve pre tieto hlasy chce byť edícia .txt otvorenou platformou.” V edícii vyšli doposiaľ štyri publikácie, *Iné telá.txt* (2018) o živote s “postihnutím”, *Neviditeľná staroba.txt* o sexualite v staršom veku (2019), *Klimatická kríza.txt* (2019) o menej exponovaných témach spojených s klimatickým kolapsom a *Bez súhlasu.txt* (2020) o kultúre sexuálneho násillia.

¹²⁹ Vid'. príloha a) Publikácia *Multilogues on the Now: O žlázách, membránach a dutinách*. Zuzana JAKALOVÁ – Hana JANEČKOVÁ (eds.), *Multilogues on the Now: O žlázách, membránach a dutinách*, Praha: Display 2022.

Ako som už spomínala v tretej kapitole, v priebehu *Multilogues on the Now* boli disability perspektívy v mimoakademickom prostredí v Českej republike málo známe, išlo nám okrem iného o i rozširovanie a etablovanie tém s nimi spojených a rozširovanie diskurzívneho pola. Pokúšali sme sa preto s kolegyňou Hanou Janečkovou systematicky robiť rozhovory, písať popularizačné články do rôznych umeleckých a kultúrnych časopisov, vďaka čomu vznikli rozhovory s Kateřinou Kolářovou (Kapitál), Barokkou Khairani (Advojka), Taraneh Fazeli (FlashArt CZ/SK).

To, čo v názve tejto podkapitoly nazývam *koaliciami starostlivosti* bola praktická snaha o vytváranie dlhodobých udržateľných inštitucionálnych a osobných vzťahov s organizáciami a jednotlivcami, ktorí/é sa na programe podieľali. Znamenalo to napríklad opakované spolupráce s umelkyňami/cami a podpora ich nadväzujúcich projektov. V prípade spolupracujúcich organizácii, napr. Trans*parent, ktorí nemajú vlastný priestor, ale pravidelne organizujú spoločné stretnutia, workshopy a vzdelávania, sme ponúkli členom/kám možnosť bezplatného pravidelného využívania priestorov Display pre ich aktivity.

5.2.2. Podpora situovaného poznania a genealógie intersekcionalného feminizmu a ne/spôsobivosti a

Ako som spomínala, v rámci dehierarchizácie expertízy bolo pre nás zásadné podporovať rozličné vedomostné a skúsenostné rámce. Systematicky sme sa preto snažili vytvárať priestor nielen umeleckému a umenovednému poznaniu, ale tiež akademickému, skúsenostnému, situovanému poznaniu, poznaniu „zdola“ či ďalším iným skúsenostným rámcom. Jedným z workshopov, ktoré sme zorganizovali v rámci druhého ročníka *Multilogues on the Now* a ktorý akcentoval situované crip poznanie sa volal *Calling in Sick*.¹³⁰ Viedla ho kurátorka Taraneh Fazeli, a účastníci a účastníčky sa v jeho priebehu rôznymi kreatívnymi cestami (kreslením, rozprávaním, pohybom) rozpomínali na svoje telesné skúsenosti s chorobou.

Zásadnou otázkou tvorby a zdieľania poznania v rámci *Multilogues on the Now* bolo to, akými spôsobmi a cestami sa šíri feministické a crip poznanie, či naopak ako upadá do zabudnutia a

¹³⁰ *Workshop Calling in Sick*: Praha: Display, <https://www.display.cz/cs/projects/multilogue-on-now-o-zdravi-praci-a-emocich/calling-in-sick-workshop-with-taraneh-fazeli> (cit. 23. 9. 2022).

znovu sa objavuje v nových súvislostiach. Zaujímali nás preto medzigeneračné výmeny medzi rôznymi vlnami i rozličnými tradíciami feministického a crip uvažovania a praxe. Divali sme sa na ne naprieč politickými, ekonomickými či spoločenskými súvislosťami, v rozličných myšlienkových tradíciách, ale i naprieč rôznymi umeleckými médiami a formami.

To sa v rámci *Multilogues on the Now* dialo na niekoľkých úrovniach. Prvou z nich bola snaha o sprístupňovanie vedomostí o ženských mysliteľkách, aktivistkách, umelkyniach atp., ktoré významným spôsobom ovplyvnili feministickú prax na pomedzí feminizmu a uvažovania o chorobe. V rámci programu sme preto upozornili na už vyššie spomenutú postavu Audre Lorde, ktorá zásadným spôsobom ovplyvnila nielen písanie a uvažovanie o intersekcii choroby, rasy, sexuality a rodu, ale tiež emancipovala generáciu čiernych feministických mysliteľiek a aktivistiek. V rámci multilógu *Technologie těla* sme preto uviedli film *Audre Lorde - The Berlin Years 1984 to 1992*. Ten ukazuje vplyv Lorde ako hosťujúcej profesorky na západoberlínske afro-nemecké ženy. Lorde ich systematicky vyzývala k tomu, aby písali a hovorili o svojich životných skúsenostiach, a podobne pripomínala bielym Nemkám, aby rozoznávali svoje privilégium. Film vznikol vďaka archívnym záberom autorky Dagmar Schultz. Premietanie bolo sprevádzané následnou debatou s režisérkou a s afro-nemeckou aktivistkou Ikou Hügel-Marshall, autorkou knihy *Invisible Woman: Growing up Black in Germany*, a tiež spoločnou zdieľanou večerou s autorkami.

Druhou rovinou bolo sprístupňovanie „malých histórií“, tzn. histórií a znalostí žien alebo/a ľudí s „postihnutím“ ktorí neboli verejne známymi osobnosťami, ale ktorých poznanie a vedomosti sa stráca a opäť vynára v medzigeneračnom prenose. Americká umelkyňa Jenna Bliss vo svojej performatívnej prednáške nazvanej *Private Matter* premietla zapotrešený filmový záznam druhej vlny amerického feminizmu, na ktorý narazila pri svojom archívnom výskume o ženských hnutiach bojujúcich za zdravotnú autonómiu. Film zo 70. rokov minulého storočia ukazoval kolektív žien, ktoré si skupinovo svojpomocne robili gynekologické vyšetrenie krčku matrice. Zdieľali pritom nielen vedomosti o vaginálnej anatómii, menštruačnom či ovulačnom cykle či ich zmenách po pôrode, ale tiež skúsenosti so šovinistickým ladením gynekologickej praxe v Amerike 60. a 70. rokov.

Na vzťahy autochtónnych ženských znalostí reprodukčného zdravia a možností antikoncepčných a abortívnych metód upozorňovala i umelkyňa Luiza Prado. Vo svojej špekulatívnej performatívnej prednáške *The Weeds Became Long Graceful Grasses*, ktorú predstavila v rámci sympózia *Technologies of the Body* (2019). Rozpráva príbeh záhrady plnej

rastlín, ktoré v správnych množstvách a kombináciách dokážu vyvolať potrat. Záhrada sa nachádza v parku Quinta da Boa Vista v Rio de Janeiro – pôvodne krajine Tamoio, ktorá sa neskôr stala sídlom Portugalského impéria. V parku sa nachádza aj Národné múzeum, ktoré bolo v roku 2018 zničené požiarom, ktorý ešte výraznejšie upozornil na komplikovanú históriu kolonializmu spojenú s týmto miestom. Príbeh sa odvíja od dvoch žien, Julie a Juliety, ktoré prvýkrát začali siať túto záhradu na začiatku 20. storočia, a končí v noc ohňa – odvolávajú sa na možnosti protihegemonickéj politiky starostlivosti a solidarity v súčasnosti, minulosti a budúcnosti. Súčasťou performance bola aj večera tradičných brazílskych jedál pripravených z ingrediencií, ktoré vedú dvojité život: sú známymi zdrojmi potravy, a zároveň sa používajú v bylinných prípravkoch používaných na kontrolu pôrodnosti a potratov. Podávané jedlá boli bezpečné a neboli určené na to, aby vyvolali nepriaznivé účinky tehotným ženám či tým, ktoré tehotenstvo plánujú. Boli určené na otváranie rozhovorov o medikalizácii tiel, radikálnej starostlivosti, poetických rozmerov bylinných liekov a opätovné pripomínanie ľudových spôsobov liečenia.

5.2.3. Bezbariérovosť ako inštitucionálna otázka a feministické a crip nástroje podpory umelcov/kýň

Bezbariérovosť (*accessibility / access*) sme v rámci *Multilogues on the Now* chápali na niekoľkých úrovniach. Na tej základnej sa jedná o čisto fyzický rámec - kto a za akých podmienok sa fyzicky dostane do galérie, a kto naopak nie a prečo? Ako však bolo naznačené už v podkapitole 3.4., pod komplexnou bezbariérovosťou je nutné rozumieť snahu o všeobecnú inkluzivitu, a to teda nielen na úrovni fyzického prístupu, ale tiež v podobe dostupnosti jednotlivých informácií, prístupnosti rozličných zložiek programu i rešpektovaniu rozličných potrieb tých, ktorí/é na programe inštitúcie participujú.

Jedným z kľúčových nástrojov kurátorských a inštitucionálnych prístupov k téme bezbariérovosti a prístupnosti je tzv. *access note*. Access note je rozšíreným dokumentom, ktorý sa snaží sprostredkovať základné informácie o tom, ako sa k inštitúcii dostať, kde sídli, aké má otváracie hodiny, atp. Jej cieľom by však malo byť aj poskytnúť obširnu informáciu o tom, aké bariéry (napr. koľko schodov, či je k dispozícii výťah alebo rampa na invalidný vozík, či je súčasťou akcií tlmočenie do znakového jazyka, či je galéria v rámci svojich akcií schopná

pomôcť so strážením detí, atp.) priestor obnáša. Na základe týchto informácií sme prepracovali i *access note* Display.

Ako upozorňuje etnologička Daniela Komanická, ktorá je samotná užívateľkou elektrického vozíka, nejde len o to, dostať sa na rôzne miesta (vrátane kultúrnych inštitúcií), ale či sú mu dostupné informácie automaticky, alebo či musí vynakladať extra úsilie na zisťovanie (napr. volať do galérie či majú na jednotlivých poschodiach plošiny či bezbariérové záchody. Táto emočná práca spojená so zisťovaním prístupnosti inštitúcií sa samozrejme líši od jednotlivých potrieb, ale prevzatie zodpovednosti za túto prácu by malo byť skôr povinnosťou inštitúcií než jej divákov/čiek.

Aby boli akcie prístupné i tým, ktorí do Display fyzicky nemôžu z akýchkoľvek príčin prísť, sme tiež systematicky vytvárali záznamy zo všetkých živých akcií a sprístupňovali sme ich v otitulovaných verziách cez náš videokanál a sociálne siete. Prístupnosť súvisela i v sprostredkovaní jednotlivých informácií vo výstavných priestoroch alebo vo výstavách samotných – od popisov vo výstavných priestoroch cez jazyk, ktorým boli komunikované texty. Dávali sme teda možnosť prekladov do znakového jazyka či Braillovo písma, a na vyžiadanie sme tiež poskytovali kurátorské a ďalšie texty v zväčšenom písme. K dispozícii na jednotlivých akciách tiež pravidelne bolo jedlo a pitie, a to nielen pre umožnenie neformálnejšieho zdieľania skúseností v priestore galérie, ale pre prípad, že by niekomu vyhladlo, prišlo ťažko, klesla hladina cukru v krvi, atp.

Jednou z inštitucionálnych výziev bola vo vzťahu ku komplexnému systému bezbariérovosti podpora potrieb umelcov/kýň či ďalších účastníkov a účastníčok programu, a to či s chronickými chorobami, s “postihnutím”, alebo s rozličnými druhmi záväzkov, napr. starostlivosti o dieťa. Pri krste knihy *Iné telá.txt*, ktorého sa zúčastnila i Daniela Komanická - užívateľka elektrického vozíka, ktorá využíva služby osobnej asistencie - to napríklad obnášalo vybavenie adekvátneho bezbariérového priestoru. Mnohé z priestorov síce majú istý typ bezbariérovosti, ten ale nemusí byť vhodný pre rozličné typy potrieb (v niektorých prípadoch sa napr. do toalety vojde užívateľ/ka bežného, ale už nie elektronického vozíka, ktorý je širší a objemnejší). V rámci produkcie akcie sme teda museli overiť, či informácie o bezbariérovosti zodpovedajú skutočnosti.

Nástrojom, ktorý sme tiež v tomto kontexte zaviedli, boli princípy *disability budgetingu*, tzn. alokácie zdrojov na potreby spojené s životom a tvorbou s “postihnutím”. Vo vzťahu k

zohľadňovaníu potrieb Daniely Komanickej napr. Display do svojho rozpočtu na danú akciu zahrnul honorár nielen pre ňu ako panelistku, ale aj pre jej osobnú asistenciu, ktorú autorka musí bežne platiť zo svojich vlastných príspevkov na osobnú asistenciu, ale bez ktorej by pre ňu nebolo možné sa akcie zúčastniť. Pre poetku a performerku Barokka Khairani, ktorá v rámci druhého ročníka *Multilogues on the Now* predstavila svoju báseň *Indigenous Species*, sme napr. kvôli jej ťažkostiam s mobilitou v rozpočte jej pražského pobytu zohľadnili špeciálnu položku na prepravu taxíkmi.

6. Závěrečné zhrnutie

V dizertačnej práci *Multilogues on the Now. Vzťahy ne/spôsobilosti a rodu v súčasnom feministickom kurátorstve* som sa pokúsila zhrnúť východiská, motivácie osobné trajektórie a teoretické rámce, ktoré ovplyvnili vznik a podoby štyroch vydaní projektu *Multilogues on the Now*. V texte práce som sa ho snažila ukotviť do súčasných diskurzov spojených s intersekciónalnym feminizmom, kritickými štúdiami postihnutia, situovaných, vtelených a skúsenostných pozícií, ale tiež do epistemologických rámcov kurátorstva ako výskumu, aktuálneho premýšľania a praxe radikálnych feministických a crip epistemológií. Pokúsila som sa tiež o rámcové popísanie konkrétnych kurátorských praktík a metód, ktorými sme tietotypy poznání v rámci *Multilogues on the Now* prenášali do praxe.

7. Dokumentácia praktickej časti dizertačnej práce

Multilogues on the Now: O zdraví

15. jún 2017 – 30. september 2017

Display – Association for Research and Collective Practice

S príspevkami od: Tabita Rezaire, Berlin Feminist Health Care Research Group, Kata Mach, Kateřina Kolářová, PMS, Alyson Patsavas and others

Kurátorsté zastrešenie: Zuzana Jakalová and Display – Association for Research and Collective Practice

Konceptuálna spolupráca: Kateřina Kolářová, Zbyněk Baladrán

Priestorová koncepcia: Barbora Šimonová a Markéta Mráčková, <http://cosa.cz/>

<https://display.cz/cs/projects/multilogues-on-the-now-on-health>

O zdraví, prvá časť série Multilogues on the Now, sa zameria na spochybňovanie hegemonických naratívov, normatívnych vzorcov aj na marginalizované diskurzy a neviditeľné typy praxí súvisiacich s myšlienkou zdravia, choroby, telesnej a mentálnej alterity, liečby a medicín(y) v neskoru kapitalistickej spoločnosti. Zaujímajú nás postoje, postupy a teórie siahajúce od spoločenských po individuálne, od inštitucionálnych po samostatne organizované, od akademických po umelecké, od teoretických po praktické, od lokálnych po translokálne.

Diskutované budú témy siahajúce od autonómne spravovaných zdravotníckych zariadení po alteritné vnímanie a nakladanie s chorobami, a to ako samostatne, tak v rámci komunity, od myšlienky medikalizácie a patologizácie ľudského života po sociálny model telesnej a duševnej inakosti, od spoločenských hnutí v oblasti zdravotníctva po inštitucionalizovanú lekársku starostlivosť, od mechanizmov farmaceutického priemyslu po (bio)politické vzťahy spojené s pojmami liečba a liečenie. Na interakciu, zapojenie a ovplyvňovanie programu sú pozývané všetky telá a všetky mysle. Súčasťou projektu O zdraví je preto iné usporiadanie umožňujúce zapojenie širokého spektra tiel i myslí.

Pohľad do inštalácie.

1. Úvodná diskusia *Čo je zdravie?* s Katou Mach, Alyson Patsavas, Tabitou Rezaire a Kateřinou Kolářovou 2. Kemetická jóga s Tabitou Rezaire, 3. Workshop *Working Together* s Berlin Feminist Health Care Research Group 4. Power Makes Us Sick Autonomous Healthcare Conference

Multilogues on the Now: O zdraví, práci a emóciách

10. apríla 2018 – 10. júna 2018

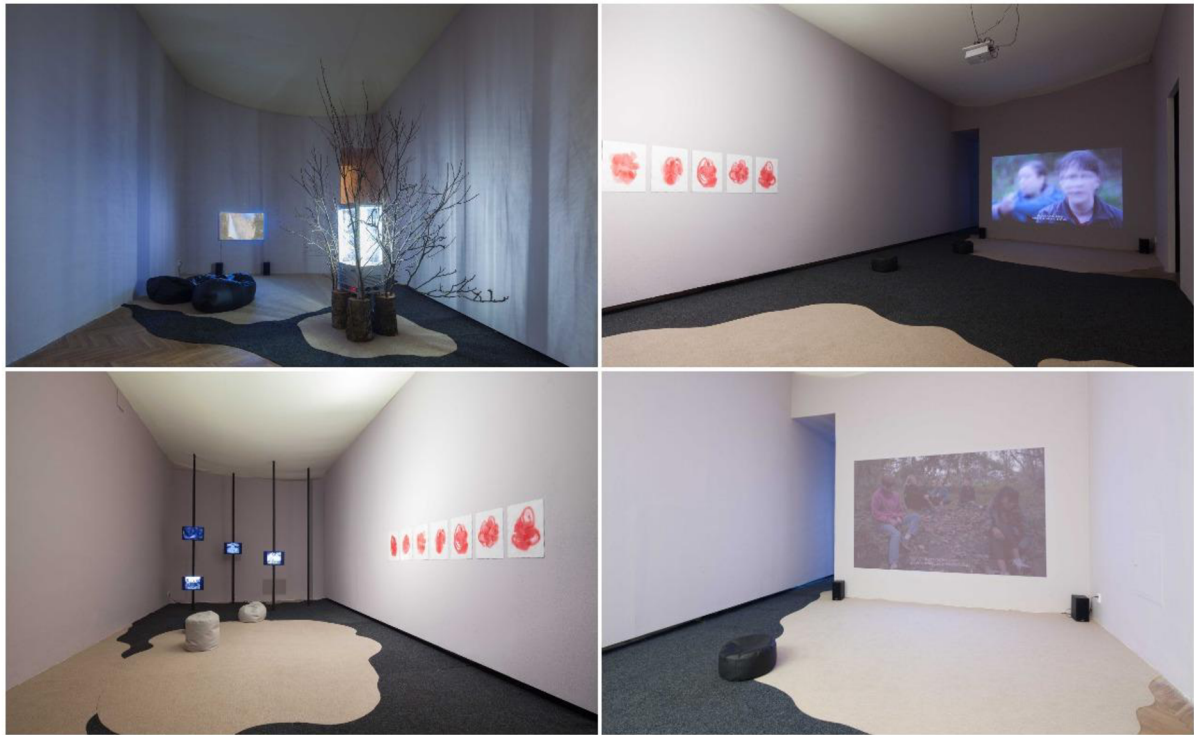
Display – Association for Research and Collective Practice

S príspevkami od: Berlin Feminist Health Care Research Group, Luiza Prado de O. Martins, Jenna Bliss, Cindie Cheung, Anetta Mona Chisa & Lucia Tkáčová, Kateřina Konvalinová, Kateřina Kolářová, Sráč Sam, Rehana Zaman, Matthew de Kersaint Giraudeau / Bad Vibes Club, Khairani Barokka, Taraneh Fazeli and others

Kurátorské zastrešenie: Hana Janečková, Zuzana Jakalová a Display - Association for Research and Collective Practice

<https://display.cz/cs/projects/multilogue-on-now-o-zdravi-praci-a-emocich>

Druhé vydanie Multilogues on the Now: O zdraví, práci a emóciách rozoberá a spochybňuje hegemonické rozprávania a normatívne vzorce, ktoré sú v súčasnej spoločnosti spájané s problematikou zdravia. Projekt sa sústreďí na marginalizované diskurzy a neviditeľné praktiky, ktoré pretvárajú naše predstavy o zdraví, chorobe, postihnutí, možnostiach liečby a terapii v neskoro kapitalistickej spoločnosti. Program na jar roku 2018 skúma križovatky afektívnej práce a biologickej prekarity, (bio)politik starostlivosti, rasy a emócií; a ďalšie typy neviditeľné práce súvisiace so zdravím v najširšom slova zmysle. Programu sa bude zúčastňovať široká škála aktérov, ktorí budú spoločne skúmať umelecké stratégie solidarity v zdraví i chorobe.

Pohľad do inštalácie.

1. a 2. Women Organise Radical Therapy (F.O.R.T.) workshop s Jess Ward and Ingou Zimprich (Feminist Health Care Research Group) a ich plagát *Úvod do FORT* 3. Diskusia a premietanie s Jennou Bliss. 4. Meditácia a diskusia s Matthew de Kersaint – Giraudeau / Bad Vibes Club .

Multilogues on the Now: Technologie těla

2. apríla 2019 – 9. júna 2019

Display – Association for Research and Collective Practice

Priestor / záhrada: Luiza Prado

S účasťou: Luiza Prado, Edna Bonhomme, Rebecca Beinart, Transparent, Margrit Shildrick, Kateřina Kolářová, Dagmar Schultz, Ika Hügel-Marshall, a ďalšie

V spolupráci s: Hana Janečková, Zuzana Jakalová, Zbyněk Baladrán, Ondřej Kozák, Márie Neumannová a ďalšími

<https://display.cz/cs/projects/multilogues-on-the-now-technologie-tela>

Tohtoročný program Multilogues on the Now: Technologija tela sa sústreďí na prieniky rodu, rasy a koloniálnych štruktúr moci a ich pôsobenie na naše telo. Kto a akým spôsobom môže zasahovať do našej telesnej skúsenosti, a akú úlohu tu hrá všadeprítomnosť digitálnych technológií? Pýta sa, aké limity a bariéry tieto podmienky vytvárajú a reprodukovujú, ale tiež ponúkajú pozície a artikulácie ich vedomého spochybňovania radikálnymi prístupmi k starostlivosti a medzigeneračnej solidarite.

Pozvanie na utváranie priestoru / záhrady prijala brazílska umelkyňa a dizajnerka Luiza Prado, ktorá sa vo svojej práci zaujíma o dekolonizáciu západného vedenia a dizajnu, o pôvodné znalosti bylín a prírodných cyklov a rôzne technológie, ktoré ovplyvňujú reprodukčný život žien, ľudí rôznych farieb pleti či nenormatívnych tiel. Z pamäti zeme a rastlín extrahuje silu autonómneho poznania predchádzajúcich generácií žien, a ponúka ich vzťah k pôde ak systémom útlaku ako možné východisko reformulácie vzťahu žien* k sebe samým aj k sebe navzájom.

Priestor / záhrada Luizy Prado de O. Martins bude aktivovaná prostredníctvom prednášok, premietania, zdieľania či spoločného stolovania, ktoré budú pokračovať v premýšľaní inakosti v čase biopolitiky. Pozvanie prijali teoretička Edna Bonhomme (Bard College, Berlín) a umelkyňa a kurátorka Rebecca Beinart (Primary, Nottingham, UK), ktoré budú spoločne s Luizou Prado a miestnymi aktérkami rozpletať západnú hegemoniu biotechnológií, farmaceutického priemyslu, toxicity. pozície, ktoré otvárajú potenciál dekoloniálneho odporu.

Feministická režisérka Dagmar Schultz a afronemecká feministická aktivistka Ika Hügel-Marshall uvedú film *Audre Lorde - The Berlin Years 1984 - 1992* o afroamerickej aktivistke, básniarke a prežívšej rakoviny prsníka Audre Lorde, a budú diskutovať o jej rakovine prsníka Audre Lorde. Akademička Kateřina Kolářová si prizvala na diskusiu expertku z odboru disability studies Margrit Shildrick, ktorá sa venuje témam bioetiky, posthumanizmu a prostetickým teóriám. Pražská iniciatíva Trans*parent bude formátom otvorenej živej knihy sprístupňovať témy reprodukčného zdravia a trans života.

1. Sympóziu *Technologie těla* s príspevkami od Luízy Prado, Edny Bonhomme, Rebeccy Beinart and Terezy Silon. 2. Diskusia *Monstrozita, touha a smrt* s Margrit Schildrick, Kateřinou Kolářovou and Hanou Janečkovou, 3. Pohľad do inštalácie s prácou Luíza Prado.

Multilogues on the Now: O žlázách, membránách a dutinách

Display, 2022

S příspěvkami od: Edna Bonhomme, Anetta Mona Chisa, Taraneh Fazeli, Hana Janečková, Kateřina Kolářová, Serina Tarkhanian, Tereza Stöckelová, Margrit Shildrick, Susan Stryker, Zuzana Štefková

Editorky: Hana Janečková, Zuzana Jakalová

<https://display.cz/cs/books/multilogues-on-the-now-on-glands-membranes-and-cavities>

Prostřednictvím projektu Multilogues on the Now: O žlázách, membránách a dutinách sa snažíme prebádať terén bez binárneho delítka a zamerať sa na posthumanistické a viac-ako-ľudské prístupy k subjektivite, nenormatívnej telesnosti a sexualite. Táto výstava vo forme experimentálnej publikácie - obsahuje osem nových textov a umeleckých príspevkov od vedúcich súčasných osobností z oblasti feministického, trans, černošského a dekoloniálneho myslenia, ktoré boli napísané či pripravené špecificky pre tento projekt.

Svoju pozornosť upíname na tekuté, nelineárne, neusporiadané, poetické, nestabilné, deravé, parazitické, monštruózne a queer spôsoby zdržiavania vo svete. Táto publikácia-objekt je výrazom nášho priania otvárať nové východiská: v tele a jeho vnútornosti, so všetkou jeho hĺbkou a neprebádanými záhybmi, rovnako ako na širšej rovine mikro- a makrosveta. Tvárou v tvár terajšej globálnej pandemickej krízy chceme ponúknuť priestor pre spoločné spolužitie a pospolitosť ľudského a viac-než-ľudského. Cieľom tohto projektu je pretvoriť a inak koncipovať podmienky vedúce k toxickej mocenskej dynamike a nadvláde tým, že upíname našu pozornosť na už existujúce či špekulatívne myšlienky a prax, ktoré sa zasadujú o spravodlivejšiu, horizontálnu a feministickú súčasnosť.

Iné telá.txt

Apart – Kapitál – Display, 2018

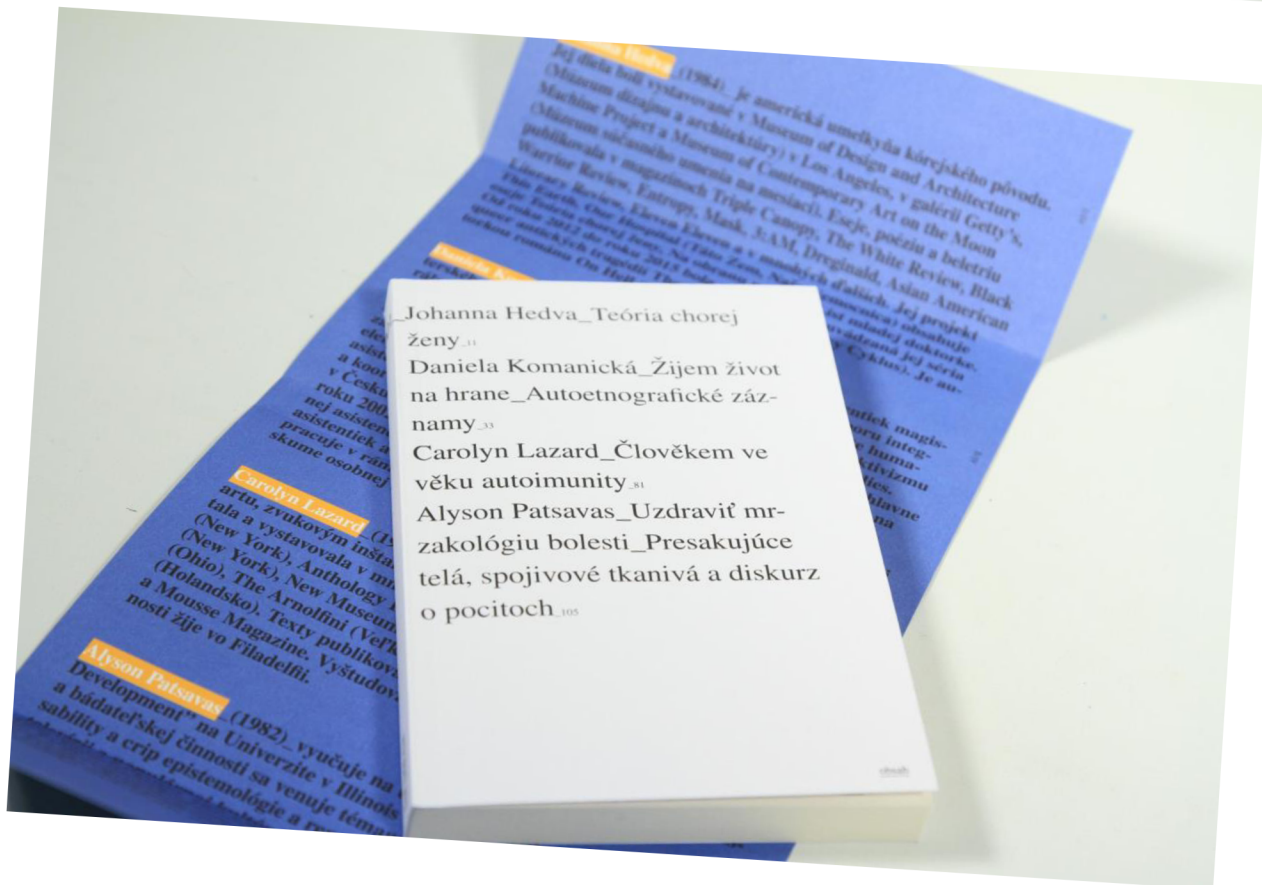
S príspevkami od: Johany Hedvy, Daniely Komanickej, Carolyn Lazard a Alyson Patsavas

Editori: Zuzana Jakalová, Tomáš Hučko

<https://display.cz/cs/books/ine-tela-txt>

Iné telá sú prvou zbierkou novej edície, ktorú zostavuje angažovaný mesačník Kapitál, umelecký kolektív APART, a výskumné a umeleckého združenie Display. Edícia .txt prináša eseje reagujúce na aktuálne umelecké a spoločenské trendy, ktoré zatiaľ napriek svojej urgencii nemajú v slovenskom prostredí výrazné spracovanie. Iné telá prinášajú eseje autoriek, ktoré na vlastnej koži prežívajú spoločenskú stigmatizáciu a diskrimináciu ľudí s fyzickou či mentálnou inakosťou. Čakajú vás texty Johanny Hedvy, Daniely Komanickej, Carolyn Lazard a Alyson Patsavas.

Edícia .txt prináša súbor prekladov významných svetových mysliteľiek a mysliteľov, ako aj pôvodných slovenských či českých textov, ktoré promptne reagujú na najnovšie filozofické, kultúrne, umelecké a spoločenské fenomény. Tieto eseje sa pohybujú na pomedzí akademického a umeleckého výskumu a angažovanej praxe aktívne sa zapájajú do spoločenskej debaty, exponujú problémy, ktoré ich trápia; ich hlas nie je tichý a rezignovaný, je výrazný a naliehavý. Práve pre tieto hlasy chce byť edícia .txt otvorenou platformou.

8. Bibliografia

8.1. Použitá literatura:

Cinzia ARRUZZA – Tithi BHATTACHARYA – Nancy FRASER, *Feminism for the 99%. A Manifesto*, London – New York: Verso 2019.

Milena BARTLOVÁ – Zdeněk BEZECNÝ (eds.), *Umělecký výzkum na UMPRUM*, [Praha]: Vysoká škola uměleckoprůmyslová v Praze 2020.

Amanda CACHIA, „Disabling the Museum. Curator As Infrastructural Activist“, in: Vanessa BARLETT (ed.), *Group Therapy: Mental Distress in a Digital Age*, Liverpool: Liverpool University Press 2015.

Kimberlé CRENSHAW, „Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics“, *University of Chicago Legal Forum*, 1989, č. 1, s. 139–167.

Kathy DAVIS, „Intersectionality As Critical Methodology“, in: Nina LYKKE (ed.), *Writing Academic Texts Differently. Intersectional Feminist Methodologies and the Playful Art of Writing*, New York: Routledge 2014.

Michel FOUCAULT, *Dějiny šílenství*, Praha: Nakladatelství Lidových novin 1994.

Michel FOUCAULT, *Zrození kliniky*, Červený Kostelec: Pavel Mervart 2010.

Lauren FOURNIER, „Sick Women, Sad Girls, and Selfie Theory. Autotheory as Contemporary Feminist Practice“, in: Eva C. KARPINSKI – Ricia A. CHANSKY (eds.), *Life Writing Outside the Lines. Gender and Genre in the Americas*, New York: Routledge 2020, s. 643–662.

Lauren FOURNIER, *Autotheory As Feminist Practice in Art, Writing and Criticism*, Cambridge: MIT Press 2022.

Kate FOWLE, „Who Cares? Understanding the Role of the Curator Today“, in: Steven RAND – Heather KOURIS (eds.), *Cautionary Tales. Critical Curating*, [s.l.]: apexart 2010, s. 26–35.

Rosemarie GARLAND - THOMPSON: „Začlenění kritické analýzy ne/způsobivosti jako cesta k proměně feministické teorie“, in: Kateřina KOLÁŘOVÁ (ed.), *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukce nezpůsobivosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*, Praha: Slon 2013. s. 356 - 405.

Bree HADLEY – Donna McDONALD, *The Routledge Handbook of Disability Arts, Culture and Media*, New York: Routledge 2020.

Donna HARAWAY, „Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective“, *Feminist Studies*, roč. 14, č. 3, 1988, s. 575-599.

Johana HEDVA, „Teória chorej ženy“, in: Zuzana JAKALOVÁ – Tomáš HUČKO (eds.), *Iné telá*, Bratislava: Apart – Kapitál – Display 2018, s. 11–31.

Zuzana JAKALOVÁ – Tomáš HUČKO (eds.), *Iné telá*, Bratislava: Apart – Kapitál – Display 2018.

Zuzana JAKALOVÁ – Hana JANEČKOVÁ (eds.), *Multilogues on the Now: O žlázách, membránách a dutinách*, Praha: Display 2022.

Merri Lisa JOHNSON – Robert McRUER, „Cripistemologies: Introduction“, *Journal of Literary & Cultural Disability Studies*, roč. 8, 2014, č. 2, s. 127–147.

Alison KAFER: *Feminist, Queer, Crip*, Bloomington: Indiana University Press 2013.

Kateřina KOLÁŘOVÁ, „Postižení normalitou. Disability art jako způsob (re)imaginace alterity“, *Studia Paedagogica*, roč. 19, 2014, č. 2, s. 155–163.

Kateřina KOLÁŘOVÁ – Filip HERZA, „Ne/způsobivost jako nová kategorie sociálních věd,“ *Sociologický časopis*, roč. 55, 2019, č. 5, s. 549–560.

Kateřina KOLÁŘOVÁ, „Tělesná jinakost, ne/způsobivost, „postižení“, hendikep... K politice překladu a teoretickému vymezení pojmů“, in: Kateřina KOLÁŘOVÁ (ed.), *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukce nezpůsobivosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*, Praha: Slon 2013, s. 41 - 63.

Kateřina KOLÁŘOVÁ (ed.), *Jinakost – postižení – kritika: Společenské konstrukce nezpůsobivosti a hendikepu. Antologie textů z oboru disability studies*, Praha: Slon 2013.

Kateřina KOLÁŘOVÁ, „Disability studies je třeba vystavit postkoloniální kritice“, in: *Kapitál* 04/2018.

Elke KRASNY, Sophie LINGG, Lena FRITSCH, Birgit BOSOLD, Vera HOFMANN (eds.), *Radicalizing Care Feminist and Queer Activism in Curating*, Berlin: Sternberg Press, 2022.

Chris KRAUSS, *I love Dick*, Praha: Tranzit 2018.

Joasia KRYSA, „Exhibitionary Practices at the Intersection of Academic Research and Public Display“, in: Jan KAILA – Anita SEPPÄ – Hendrik P. SLAGER (eds.), *The Futures of Artistic Research: at the Intersection of Utopia, Academia and Power*, Helsinki: Academy of Fine Arts – Uniarts Helsinki 2017, s. 63–70.

Catherine J. KUDLICK, „Disability History. Why We Need Another Other“, *The American Historical Review*, roč.108, 2003, č. 3, s. 763–793.

Petra KUPPERS, *Disability Arts and Culture. Methods and Approaches*, Bristol: Intellect 2019.

Simi LINTON, *Claiming Disability. Knowledge and Identity*, New York: NYU Press 1998.

Audre LORDE, *The Cancer Journals*, London: Penguin Classics 2020.

Nina LYKKE (ed.), *Writing Academic Texts Differently. Intersectional Feminist Methodologies and the Playful Art of Writing*, New York: Routledge 2014.

Robert McRUER: *Crip Theory. Cultural Signs of Queerness and Disability*, New York: NYU Press 2006.

Ann MILLETT-GALLANT – Elizabeth HOWIE (eds.), *Disability and Art History*, New York: Routledge 2017.

Pavlına MORGANOVÁ – Terezie NEKVINDOVÁ – Dagmar Svatošová, *Výstava jako médium*, Praha: AVU 2020.

Jenny MORRIS, „Feminism and Disability. *Feminist Review*, 1993, č. 43, s. 57–70.

Maggie NELSON, *The Argonauts*, Minneapolis: Graywolf Press 2015.

Paul O’NEILL, *The Culture of Curating and the Curating of Culture(s)*, Cambridge: The MIT Press 2012.

Paul O'NEILL – Mick WILSON (eds.), *Curating Research*, London – Amsterdam: Open Editions 2015.

Linda NOCHLIN: „Proč neexistovaly žádné velké umělkyně?“ In: Martina PACHMANOVÁ: *Neviditelná žena: antologie současného amerického myšlení o feminismu, dějinách a vizualitě*. 1. vyd., One Woman Press Praha, 2001.

Paul B. PRECIADO, *Testo Junkie. Sex, Drugs and Biopolitics in the Pharmacopornographic Era*, New York: The Feminist Press at CUNY 2013.

Bárbara RODRIGUES MUÑOZ (ed.), *Whitechapel. Documents for Contemporary Art: Health*, Cambridge: MIT Press 2020.

Irit ROGOFF – Beatrice VON BISMARCK, “Curating/Curatorial”, in: Beatrice VON BISMARCK – Jörn SCHAFAFF – Thomas WESKI, *Cultures of the Curatorial*, London: Sternberg Press 2012, s. 21–40.

Terry SMITH, *Thinking Contemporary Curating*. New York: Independent Curators International 2012.

Alice WEXLER – John DERBY, *Contemporary Art and Disability Studies*. New York: Routledge 2022.

Mick WILSON – Schelte van RUITEN (eds.), *SHARE Handbook for Artistic Research Education*, Helsinki: ELIA 2013.

8.2. Online zdroje:

Ondřej BUDDEUS – Stanová, Magdalena, *Zpráva o uměleckém výzkumu pro Avu 2020*, AVU, https://be.avu.cz/app/uploads/2021/11/zprava_o_umeleckem_vyzkumu_avu_20204.pdf (cit. 18. 8. 2022).

Florian CRAMER – Nienke TERPSMA, „What Is Wrong with the Vienna Declaration on Artistic Research?“, *Open! Platform for Art, Culture and the Public Domain*, 21. január 2021, <https://onlineopen.org/what-is-wrong-with-the-vienna-declaration-on-artistic-research> (cit. 29.

7. 2022).

Simona DARULOVÁ, *Tranzit ako dynamická medziodborová platforma pre súčasné umenie v strednej Európe. Vznik a inštitucionálna prax českej pobočky tranzitdisplay*, magisterská diplomová práca, vedúca práce Marika Kupková, obhájená 12. 6. 2018, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, <https://is.muni.cz/th/fe6ok/?id=315893> (cit. 1. 7. 2022).

Taraneh FAZELI, „Notes for “Sick Time, Sleepy Time, Crip Time: Against Capitalism’s Temporal Bullying” in conversation with the Canaries, *Temporary*, 26. máj 2016, <https://temporaryartreview.com/notes-for-sick-time-sleepy-time-crip-time-against-capitalisms-temporal-bullying-in-conversation-with-the-canaries/> (cit. 3. 7. 2022).

Zuzana JAKALOVÁ, *Ekofeministické perspektívy v súčasnom umení*, magisterská diplomová práca, vedúci práce Jan Zálešák, obhájená 14. 6. 2012, Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, <https://theses.cz/id/ydyp3o/> (cit. 1. 7. 2022).

Hana JANEČKOVÁ (ed.), „Diagnóza“, *Artalk Revue*, 25. jún 2018, <https://artalk.cz/category/artalk-revue/2leto-2018diagnoza/> (cit. 11. 6. 2022).

Carolyn LAZARD: „Accessibility in the Arts. A Promise and a Practice“, *Recess*, 2019, <https://promiseandpractice.art/> (cit. 23.9.2022)

Maria LIND, „Situating the Curatorial,“ *e-flux journal*, marec 2021, <https://www.e-flux.com/journal/116/378689/situating-the-curatorial/> (cit. 4. 7. 2022).

Klára PELOUŠKOVÁ – Anna REMEŠOVÁ, „Multilog je pokusem o hledání jiného typu galerijní praxe. [Rozhovor se Zuzanou Jakalovou a Zbyňkem Baladránem]“, *Artalk.cz*, 10. júl 2017, <https://artalk.cz/2017/07/10/multilog-je-pokusem-o-hledani-jineho-typu/> (cit. 16. 6. 2022).

Helena RECKITT – Dorothee RICHTER (eds.), „Instituting Feminism“, *On Curating*, november 2021, <https://www.on-curating.org/issue-52-reader/instituting-feminism.html#.YzMr8nZBw2w> (cit. 26. 7. 2022).

Maura RILLEY, „What is Curatorial Activism?“, *ARTnews*, 7. november 2017, <https://www.artnews.com/art-news/news/what-is-curatorial-activism-9271/> (cit. 15. 6. 2022).

Power Makes Us Sick, „Model zdravotnej zodpovednosti“, *Kapitál*, 8. apríl 2018, <https://kapital-noviny.sk/power-makes-us-sick/> (cit. 3. 7. 2022).

„Power Makes Us Sick“, *Kapitál*, 8. apríl 2018, <https://kapital-noviny.sk/power-makes-us-sick-2/> (cit. 3. 7. 2022).

Tranzit – Display, „Spoločné prehlásenie tranzit a Display o rozdelení tranzitdisplay“, *Artalk*, 1. apríl 2018, <https://artalk.cz/2018/04/02/tz-spolecne-prohlaseni-tranzit-cz-a-display-sdruzeni-pro-kolektivni-praxi-o-rozdeleni-tranzitdisplay/> (cit. 1. 7. 2022).

Feministické umělecké instituce. Koncepce NGP, Národní galerie Praha, 16. 6. 2022, https://artalk.cz/wp-content/uploads/2020/08/Koncepce-NGP_Feministicke-umelecke-institute.pdf (cit. 28. 6. 2022).

Kodex Feministické (umělecké) instituce, Feminist (art) institution, <http://feministinstitution.org/kodex/> (cit. 28. 6. 2022).

„Násilí průsečíku genderu a “postížení”. Výzvy pro intersekcionalní feminismus“, video, 1:29:40, *YouTube*, nahrané uživateľom Nadace Rosy Luxemburgové 28. júna 2021, https://www.youtube.com/watch?v=h6lkF_FOYqQ (cit. 23. 6. 2022).

8.3. Výstavy a sympóziá:

Critical Studio, kurátorstvo Zuzana Jakalová, Praha: MeetFactory 2015. <http://www.meetfactory.cz/cs/program/detail/critical-studio-jak-se-pohybovat-v-umeni-a-v-kulture> (cit. 22.9.2022)

Critical Studio – NE-POZVANÍ, kurátorstvo Zuzana Jakalová, Praha: MeetFactory 2015. <http://www.meetfactory.cz/cs/press/press-releases/tz-ne-pozvani> (cit. 22.9.2022)

Dokonalost, kurátorstvo Zuzana Jakalová, Praha: Prádelna Bohnice 2013. <http://archiv.protisedi.cz/article/pradelna-bohnice-ukaze-co-je-nedokonalost-0> (cit 23.9.2022)

Dvouhlavý životopisec a muzeum představ, kurátorstvo Zuzana Jakalová, Praha: Prádelna Bohnice 2015. <https://www.artmap.cz/eva-kotatkova-dvouhlavy-zivotopisec-a-muzeum-predstav-0/> (cit 23.9.2022)

Feministická avantgarda, kurátorstvo Gabriele Schor, Dům umění města Brna, Brno: 2018. <https://www.dum-umeni.cz/feministicka-avantgarda-70-let/t5595> (cit 23.9.2022)

Feminist Takes, kurátorstvo Antonia Majaca, Praha: tranzitdisplay 2016. <https://display.cz/cs/projects/feminist-takes-on-yugoslav-black-film-take-iii-tranzitdisplay> (cit 23.9.2022)

Gender Check, kurátorstvo Bojana Pejić, Viedeň: MuMok 2010, Varšava: Zacheta 2010. <http://gender-check.erstestiftung.net/> (cit 23.9.2022)

Grey Gold, kurátorstvo Vendula Fremlová, Terezie Petišková, Anna Vartecká, Dům umění města Brna, Brno: 2014. <https://www.dum-umeni.cz/grey-gold-ceske-a-slovenske-umelkyne-65/t8524> (cit 23.9.2022)

Jiné poznání, kurátorstvo Tereza Jindrová a Eva B. Riebová, Praha: Meetfactory 2020, http://www.meetfactory.cz/en/program/galerie/jine_poznani (cit. 7. 6. 2022).

Ladislav Svoboda – Poruchy artistického spektra, Praha: Galerie Artwall 2018, <https://www.artwallgallery.cz/cs/vystava/ladislav-svoboda-poruchy-artistickeho-spektra> (cit. 12. 7. 2022).

Mária Bartusová, Londýn: Tate Modern 2022, <https://www.tate.org.uk/whats-on/tate-modern/maria-bartuszova> (cit 23.9.2022)

Multilogues on the Now: O zdraví, kurátorka Zuzana Jakalová, Praha: Display 2017, <https://display.cz/cs/projects/multilogues-on-the-now-on-health> (cit. 1. 7. 2022).

Multilogues on the Now: O zdraví, práci, emocích, kurátorky Hana Janečková a Zuzana Jakalová, Praha: Display 2018, <https://display.cz/cs/projects/multilogue-on-now-o-zdravi-praci-a-emocich> (cit. 1. 7. 2022).

Multilogues on the Now: Technologie těla, kurátorky Hana Janečková a Zuzana Jakalová, Praha: Display 2019, <https://display.cz/cs/projects/multilogues-on-the-now-technologie-tela> (cit. 1. 7. 2022).

Někdy v sukni, kurátorka Pavlína Morganová, Brno: Moravská Galerie 2014, Praha: GHMP 2014. <https://www.ghmp.cz/vystavy/nekdy-v-sukni-umeni-90-let/> (cit 23.9.2022)

Postižení normalitou, kurátorstvo Jaroslav Anděl a Kateřina Kolářová, Praha: DOX 2013, <https://www.dox.cz/program/postizeni-normalitou> (cit. 7. 6. 2022).

Psychoanalýza jednoho prostoru. Sonda do podvědomí bývalé bohnické prádelny, kurátorstvo Petra Hlaváčková a Barbora Šedivá, Praha: Prádelna Bohnice 2013.

<https://forum4am.cz/2013/09/30/psychoanalyza-jednoho-prostoru-sonda-do-podvedomi-byvale-bohnicke-pradelny/> (cit. 7. 6. 2022).

Sympóziium Becoming Undiagnosable: Praha: Display 2017,

<https://radar.squat.net/en/node/155281> (cit. 23. 9. 2022).

Sympóziium Poznámka k přístupnosti, Praha: Akademie výtvarných umění 2019,

<https://artmap-prod-staging.mgw.cz/sympozium-poznamka-k-pristupnosti/> (11. 7. 2022).

Sympóziium Take Care, Berlín: Hebel am Ufer 2017, <https://takecare.no-limits-festival.de/en/>

(cit. 23. 9. 2022).

Sympóziium Unlearning Biennale, Praha: Tranzit 2018,

<https://cz.tranzit.org/en/project/0/2018-10-19/symposium-unlearning-biennale> (cit. 4. 7. 2022).

Workshop Calling in Sick: Praha: Display, <https://www.display.cz/cs/projects/multilogue-on-now-o-zdravi-praci-a-emocich/calling-in-sick-workshop-with-taraneh-fazeli> (cit. 23. 9. 2022).

8.4. Iné online zdroje:

Arte Acta, <https://arteacta.cz/o-casopisu/>

Ateliér radostné tvorby, <http://www.atelierradostnetvorby.cz/o-nas/>

Babí léto, <https://babileto.bohnice.cz/>

Barvolam, <https://barvolam.cz/>

Bohnická divadelní společnost, <https://www.facebook.com/bohnicka.divadelni/>

Crip Magazine, <https://cripmagazine.evaegermann.com/ueber-crip-magazine/>

Feminist Health Care Research Group, <https://www.feministische-recherchegruppe.org/>

Green doors, z.s., https://www.greendoors.cz/cs/landing_page/klub-v-kolona-3/

Institut úzkosti, <http://www.institutuzkosti.cz/about>

Mezi Ploty, <https://meziploty.cz/>

Muzeum Gugging, <https://www.museumgugging.at/en>

Prádelna Bohnice, <https://www.facebook.com/pradelnabohnice/>

Sdružení, <https://sdruzeny.org/feministickakonf2022/>

Touchdown, <https://touchdown21.info/de/seite/6-vermittlung/article/56-touchdown-ausstellung.html>

Tranzit.cz, https://cz.tranzit.org/cz/o_nas

9. Zoznam príloh

a) Publikácia *Multilogues on the Now: O žlázách, membránách a dutinách*

Zuzana JAKALOVÁ – Hana JANEČKOVÁ (eds.), *Multilogues on the Now: O žlázách, membránách a dutinách*, Praha: Display 2022.

b) Publikácia *Iné telá.txt*

Zuzana JAKALOVÁ – Tomáš HUČKO (eds.), *Iné telá*, Bratislava: Apart – Kapitál – Display 2018.

c) Zine *Sharing vulnerability*

BERLIN FEMINIST HEALTH CARE RESEARCH GROUP: *Sharing vulnerability*, Praha: Display 2017.

d) Plagát *Aktionsposter FORT*

BERLIN FEMINIST HEALTH CARE RESEARCH GROUP: *An introduction to FORT (Women Organize Radical Therapy)*, Praha: Display 2018.